

Csepregi Sándor

Tériség és időbeliség

Magyar Iparművészeti Egyetem Doktori Iskola
2002

Tartalom

Miért csak tételődés? (1)
Miért éppen Boullée – vagyis csak az „anyagiasult”, a „létező” az, ami építészet lehet? (4)
Mi a lét egyáltalán? (6)
Látható-e a tér? (7)
Mozgás-anyag-idő (8)
Tejút-járás, Naprendszer, utolsó posta – Föld (11)
Elérkeztünk az időhöz (13)
Hol az ember? (14)
Döbbenetes arányok (17)
Tudomány és Művészet (18)
Újra az időről (26)
Az idő képiesen (29)
Utazunk az Idővel? (32)
A térből és hatóképességéből „gyúrt” ember (34)
Nézzük a teret! (36)
Términőségek – ember és építészet (40)
Építészet lehet e tehát az, ami nem anyagi? (43)
...és ismét Boullée (44)
Összegzés és önvallomás (46)
Ami a dolgozatból kimaradt (47)
Zárszó gyanánt (48)

Miért csak tépelődés?

Louis Boullée Newton-emlékmű terve sokféleképpen szemlélhető: például az építész szakértő szemével, a Newton alkotását értő természettudós szemével, a művészszerető ember szemével – és ez a három különböző szemlélet akár egyetlen emberé is lehet. Mindenesetre olyan alkotás, amely megmozgatja az ember fantáziáját. Hogy miért? Tisztelgés Newton alkotása előtt, és talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, Boullée műve egyfajta tépelődés a térről, az időről és az emberről.

Többféle lehetséges szemléletről írtam az imént, és vallom, hogy a szemléletek sokfélesége az egyik legfontosabb emberi érték. Természetesen mindig vita tárgya, hogy melyik szemlélet az „igazi”. De ahogy múlik az idő, jönnek újabb és újabb évszázadok, kiderül, hogy nincs „igazi”, legfeljebb időszerű van. Jó példa erre éppen Newton, aki azt vallotta, hogy a fény kis korpuszkulák áramlása – de ugyanakkor ő bontotta fel prizmával a spektrumot, amely egyben a fény hullámtermészetének is alapvető bizonyítéka. És akkor, amikor Fresnel bő egy évszázad múlva „megcáfolta” Newton korpuszkula-elméletét, egyúttal igazolta Newton eredményeit a hullámelmélettel kapcsolatban. Végül Einstein bebizonyította, hogy a fény kettős természetű: korpuszkula és hullám. De vajon itt jogos már azt mondani, hogy végül? Van-e egyáltalán „végül”?

Semmi esetre sem törekedtem arra, hogy természettudományos okfejtésekbe bocsátkozzam Boullée műve kapcsán, erre nincs megfelelő műveltségem, de szándékomban sem állt. Boullée műve sem

természettudomány, de – úgy érzem – művészet a javából. A művész szemlélete a térről, az időről és az emberről, ahogy ő akkor látta.

Az itt következő gondolatok ébredtek bennem Boullée műve kapcsán.

A legszívesebben csak a magam eszközeivel, papírral, ceruzával, ecsettel „fogalmaznám” meg őket, mert ha egyáltalán tudok „fogalmazni”, ezekkel valamelyest tudok. Mondhatni a magam szintjén, mindenesetre folyékonyabban, mint egyéb eszközökkel. Verbális eszközeim szegényesek, pedig a feladat bonyolult: képi gondolataimat kell szavakkal megjelenítenem. Ez a feladat egyik vonatkozása. Úgy érzem, ebből a szempontból jogosan mentegetőzőm.

Azonban még egy körülményt feltétlenül kénytelen vagyok hangsúlyozni: bár térről, időről esik szó az alábbiakban, és sokszor hivatkozom, jól-rosszul, természettudományos eredményekre, használok természettudományos frazeológiát, nem szigorúan vett tudományt akarok művelni, hanem arra törekszem, hogy *megmutassam, milyen képet alakítottam ki magamban ezekről a kérdésekről.* A térről, az időről és az emberről gondolkodom, és az ember itt nem természettudós mivoltában értendő, hanem a művészi gondolat hordozójaként-alakítójaként.

Tehát nem a racionális, hanem sokkal inkább a szenzuális ember tér- és időszemléletéről van itt szó. Ilyen értelemben okfejtéseim olykor irracionálisnak is tűnhetnek – de hát ma már közhely, hogy az emberi tudatnak csak egyik területe a racionális, és még döntési helyzetekben is nagyon gyakran az irracionális, a megmagyarázhatatlan, a logikailag követhetetlen álláspont győz. Ráadásul a játékelmélet – racionálisan! – arra is ad példát, amikor a legjobb döntés egy pénzérme feldobása! Puff neked racionalitás! De ugyanide tartozik Einstein gondolata is, amikor azt mondja, hogy a felfedezés egy lépés a semmibe, amikor már a logikus út véget ért. Tehát nem csak az emberi logika alkot, hanem az ember az érzékeivel is alkot – még természettudományt is!

A „kétféle kultúra”, a reál és a humán kultúra viszonya is olyan kérdés, amely megkerülhetetlen, ha ilyen témákról tépelődünk, és ebből a szempontból nagy bátorítást kaptam Simonyi Károly klasszikus művéből /A fizika kultúrtörténete/. Mindazonáltal jelen tanulmányom műfajilag valószínűleg közelebb áll az irodalomhoz – bár nem szépirodalom – mint a tudományos esszéhez.

A képi vagy „képies” nyelv használatához és „olvasásához” szokott ember vagyok. A mások jeleinek részbeni megértésében, avagy legalábbis a saját olvasatomnak a kialakításában már némi jártasságra tettem szert egynémely évtizedek folyamán, a saját kifejezési gondjaimmal való küszködések kapcsán.

Kicsit azonban azt hiszem olyan ez a dolog, mint a középkori kódexírók esetében, miszerint ki-ki a saját írását tudta állítólag biztonsággal olvasni, a többiekét többnyire csak hellyel-közzel. Elbizakodott vagy talán mondjuk így naiv tárlatvezetői szófordulatnak tartom éppen ezért amikor elhangzik a természetelvű kép láttán :

„...itt kérem, még lehet látni és tudni, hogy mire gondolt a művész miközben a képet festette. Bezzeg ezek a mai kóklerek...!”

Mindez persze nem más mint a mű, avagy a közlés és a befogadók révén megjelenő zavarba ejtően magától értetődőnek látszó varázslat, a „visszaolvasási mozzanat”, ami tele van rejtelmességgel, hiszen a mű mindig is maga az örök megfejthetetlenség. Különösen igaz ez akkor, ha az alkotó és a befogadó(k) közé értelmező közvetítő(k) „ékelődnek”. Már az alkotó létrehozó gondolatsor is a megnyilatkozás során egyfajta közvetítő anyagiasuláson esik át, ami persze újabb és újabb értékteremtést is jelent, de ez megtöbbszöröződik szinte a többszöri (mondhatni végtelen számú) visszaolvasás során.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a gondolataimat maradéktalanul ki tudom fejezni rajzolt jelek egymás mellé sorakoztatásával, még ha ezek a jelek természetesen „saját” jelek is, és az egyéni világlátás, avagy az egyéni világbefogadás vagy világotlasat ez esetben elsősorban szemlélhető megnyilatkozásai. Magától értetődően minden ilyen esetben

erről van szó, ha a „megnyilatkozó” a tárgyiasításnak ehhez a formájához kötődik, legyen akár síkban vagy térben terjedő formája a műnek, (például a festészet vagy az építészet esetében).

Azt kell gondolnom ugyanakkor, hogy az egyezményes jelek – úgymint az írás – használatával sem leszek képes csak a töredékét a felszínre hozni és közvetíteni annak, amit a világról és a térről gondolok.

Lévén, hogy ez inkább csak egy személyes megnyilatkozás az előbbiekről és ezek "leképezhetőségéről" (akár csak a gondolkodás szintjén is) nem pedig tudományos dolgozat, tudatosan mellőztem a jegyzeteket és a kereszthivatkozásokat. Ezek még inkább összetördelték volna az amúgy is lazán összeszövött részekből álló szöveget, ami inkább tekinthető a térről szóló himnikus folyamnak, mint értekezésnek.

Az alábbi gondolat-sor legyen tisztelgés Boullée műve előtt.

Miért éppen Boullée; – vagyis csak az „anyagiasult”, a „létező” az, ami építészet lehet?

Született egy rajzsorozat az emberiség vészterhes évszázadainak egyik legvéresebbikének, a tizenharmadiknak a legvégén; – ha ugyan mondható bármelyikre is, hogy a legvéresebbek egyike.(?) Legalábbis azt tartjuk, hogy mindez ekkor történt. Pontosan, ez a „mikor történt?” – önkéntelen kérdése vert bennem gyökeret már vagy horribile dictu harminc éve.

Ekkoriban még a töredékét sem sejtettem annak, mint amennyit ma már azért illik sejtennem, – például az építészetről. Ha jól emlékszem, csak úgy feltűnt egy nagyon furcsa ábra az egyik könyvben, ami alá oda volt írva, hogy ez egy még furcsább, mármint kimondhatatlan nevű embernek egy épületterve. Az kellett, hogy legyen, merthogy a síremlék mégiscsak olyan házféle dolog. Egyszerűbben szólva a piramisok legalább olyanok, mint

megannyi óriási háztető. Hozzátehetjük rögtön, hogy mintha azok sem a csapadék elleni védekezésből születtek volna ilyenekké. Önmagában a síremlék voltuk sem indokolja maradéktalanul sem a méretüket, sem a formájukat.

A Newton nevű urat persze, gondoltam, érdemes azért valamelyest megtisztelni. Hanem azt már álmomban sem gondoltam, hogy az építész olyan ajánlásra ragadtatja magát, miszerint:

„Newtonhoz. – Fenséges szellem! Óriási és mélységes lángész! Isteni lény! Newton, kegyeskedj elfogadni csekély tehetségem hódolatát!...”

(fordította B. Szűcs Margit 1985.; É.-L. Boullée, Az építészet poézise, Művészet és elmélet sorozat, Corvina Kiadó, Budapest, 1985)

Nem bogarásztam utána, hol is áll ez a fura alkotmány; mint ahogy persze nem is „áll” sehol. Ugyanakkor és pontosan ez a szinte hátborzongató a dologban, hogy

ugyanúgy „áll”, mint magának Newtonnak a világképe.

Ugyanúgy „áll”, mint a Globe színház a Themze partján, vagy

ugyanúgy „áll”, mint a pompeji katona a Vezúv lábánál.

Ugyanúgy „áll”, mint a Százoszlopos-csarnok Perzopoliszban és

ugyanúgy „áll”, mint Platónról a „Szókratész védőbeszéde”.

Ugyanúgy „áll”, mint az Anghiari csatához készített kartonok,

ugyanúgy „áll”, mint Latinovics Zoltán versmondása,

ugyanúgy „áll”, mint az Égigérő fa,

ugyanúgy „áll”, mint a 2 x 2 biztonsága, és

ugyanúgy „áll”, mint Kant erkölcsi világrendje.

Latin közmondás szerint „Inter arma silent musae”, - háborúban hallgatnak a múzsák. A helyszín Franciaország. Működik a guillotine, arat a halál. A jeles mester, a „forradalom építész”; annak meggyőződéses és lelkes híve. A körülmények ellenére fontos terveken dolgozik.

Az említett rajzsorozat egy az emberiség jövőjét jelentősen befolyásoló fizikusnak, Newton-nak kíván dísz-síremlék formájában méltó emléket állítani. A mester idős már. Az átlagember szellemileg beszűkülő életszakaszában

találhatnánk, ha meglátogatnánk. Barátai meg is látogatják. Egy Brongniart-né nevezetű márkinő a férjének írt leveleiben számol be többször is csodálattal ezekről a találkozásokról. Elragadtatással emlegeti a Mestert. Az igaz, hogy a terveket illetően keveset nyilatkozik, de a sorok közül kicseng ez a csodálat. Valami hallatlanul különösnek kell lenni azokon. Olyannyira, hogy amennyiben feltételeznénk is, hogy az alkotó láthatott is valamit az egyiptomi expedíció eredményeiből az sem indokolná kellőképpen ennek az elképesztő vízióknak a felbukkanását.

Miről is van szó valójában? A tapasztalt építő sem gondolhatta komolyan, - egy pillanatig sem-, hogy a korabeli technikával, a közel (ahogyan megpróbáltam utána számolni) minimum 100 méter átmérőjű gömb, egyáltalán létrehozható!

Mi lenne akkor mégis az indíték ?

- Vélem, hogy a **tériség** mámorító csodája. Mi a csuda tehát ez a fura részegítően fontos valami, ami **létünk egyik meghatározója**?

Mi a lét egyáltalán?

A létezhetőség és a létezhetetlenség szakadatlan kölcsönviszonyban teljesületlenítik a teljesülni nem képes teljességet, a *világmindenséget*.

/Csakis és pusztán azért szakadatlan, mert nem tudhatni egyebek mellett azt sem, hogy mióta, merre, meddig? Ez a kérdésekbe öntött ősigazság a gyermekmondóka szintjén megfogalmazottan is ismerős lehet bármelyikünknek./

A VILÁGMINDENSÉG létezés és hatóképesség, de a létezés után mindenekelőtt HATÓKÉPESSÉG. A létezés már önmagában is megvizsgálandó lenne, de fogadjuk el, hogy létezik /a létezés maga is; habár maga ez a feltételezettség is csak egy az önmagából fakadó önmaga-igazoltságának valamiféle leképezettsége/.

Az ember ugyanúgy a világ-képesség egy szelete, a minden-hathatóság dimenzió kiterjesztésére feszítetten.

Továbbgondolva, - mindkettő *kénytelen létezés és hatóképesség*.
Még tovább gondolva, a hatóképességek létezetőségének részbeni teljesülhetősége, az érzékelhetőség szintjén is gazdagon bizonyítottá nyilvánvalósítja az *előre meg nem határozottság* kiterjeszkedését a „végeredményesség” vonatkozásában, vagyis a Világ, sohasem /lehet/ befejezett.

Látható e a tér?

A VILÁGMINDENSÉG ugyanakkor TÉR - ÚR.

Űrök sorozata. Kicsinytől a hatalmasokig. /Vajon vannak e egyáltalán „hatalmas űrök”? Úgy gondolom, legfeljebb a minőségi egy-lényegiség tartós azonosságáról avagy a minőségi külön-lényegiség tartós hiányáról beszélhetünk mondjuk „fény-időterek” kiterjedésében értelmezetten./

A világmindenség a tér-egységek, vagyis az egységnyi terek egymásba folyó, egymásba kapcsolódó és a lehetőségességet maradéktalanul kitöltő folyama. A folyam szóban eleve egy szálszemléletű ez esetben fogyatékosnak mondható helyettesítő körülírás rejlik, bár a tér ugyanakkor nem szeletelhető fel semmilyen módon sem.

Az űr persze nem egyenlő a semmivel, jóllehet a köznapi fogalmak szintjén azonosnak tartott azzal.

Ez a semmi telve van energiával.

Hatóképességgel. A hatóképességek közötti különbségekkel. A fizika tudománya rendkívül nagy figyelmet szentelt ennek a semminek illetve ennek a jelenség nélküli jelenségnek, ami anélkül, hogy fizikai jellemzői lennének, bizonyos körülmények között fizikai, leírható, megtapasztalható, anyagi természetű valamivé válik. Sokáig éternek nevezték ezt a valamit, ma vákuum a neve, de egyfajta vélekedés szerint nem lenne helytelen visszatérni a korábbi megnevezésre sem.

Maradjunk a semminél.

A tér a semmi, illetve a semmik sorozata, csomósodása, és ezeknek a csomósodásoknak a sorozata, halmaza.

A semmik valamik. Önmaguk. Önmagukért, vagy önmagukban való „dolgozók”. Ha úgy tetszik „atomosok”. Hol van a határunk?

Hogy mi az a tovább nem bontható legkisebb, azt úgy tűnik ma már a fizikusok sem tudják! Újfent!...; de legalábbis nem értenek egyet a megoldásban. Hallottam nyilatkozni egyiküket a kvantumfizikáról a minap a rádióban, aki is azt mondta hallatlanul rokonszenvesen – „...nincs tovább. Amit eddig a szőnyeg alá söpörtünk, hogy majd megválaszoljuk akkor amikor már többet tudunk, most azonban haladjunk; visszahullik ránk. Többek között- az elektron /máskülönben a proton is/ három részből áll, és a három részt önállóan nem tudjuk meghatározni. Azt tudjuk, hogy a részek önállóan nem létezhetnek az elektron nélkül, viszont az sem szakítható el egyetlen részétől sem. Szakasztott olyan, mint a szentháromság! ...”

Mozgás-anyag-idő

A tovább nem bontható dolgok a legeslegkisebbek, a mondhatnánk semmi kicsiségűek.

A semmiket valamivé a mozgás teszi, vagyis az energia. Az energia rezgést jelent, hullámzást, perdületet. Még a neve is szép – spin. A mozgás az anyag.

A mozgás egyben energia, az *energia az anyag*.

Az anyag mint megnyilvánulási forma, a „semmi” mint lényeg /hiszen az ad helyet bárminek s talán ez az ami őszállandó **lehetőségességnek** nevezhető/ érzékelhető megnyilatkozása-tárgyasulása. Az energia arcot öltése.

A „semmi” és a valami széttéphetetlen egységben, egymást át-meg átjárva, egységben léteznek az idő által, és nem az időben!

Idő ha úgy tetszik nincs is ! Legalábbis az a bizonyos vonalszerű képletként megjelenő egyirányú/?!/ utca.

Kisfaludy Györgynek kell hinnünk és annak az ógörög vízióknak, avagy zseniális sejteleneknek, amely szerint ha jól emlékszem, a Káosz utáni gigászi harcból győztesen kikerülő Kronosz megszülte az ő gyermekeit s ezzel gyakorlatilag a Világot/...habár ennél azt hiszem csúnyább dolgokat is művelt, mert ahogyan minket, úgy a saját gyermekeit is elemésztette/.

Az „objektív valóság”, a tapintható, érzékelhető világ megnevezhető a mozgások, rezgések csomósodása által sajátos egyezéseket és különbözőségeket felmutató jelenségek halmazataként is. Az érzékelhető világ talán eleve helytelen kifejezés itt, mert óhatatlanul és azonnal feltételezi a szűkebben értelmezhető mennyiségi-fizikai valóság szűkre szabott működési sajátosságait. Helyesebb talán egyszerűen létezés, vagy kissé talányosabban „egzisztálást” gondolnunk, és a jelenség sem szerencsés megnevezés, mert azonnal kapcsolódik hozzá a pusztán a fizikai jelenségek szintjére koncentráció gondolatát beszorítottság. Rögtön feltehető az a kérdés is, hogy érzékelés helyett /vagy mellett/ ki kellene gondolnunk a talán „*felfoghatósággal vagy a kölcsönviszonyulással*” helyettesíthető mondjuk így működési forma különböző szintjeit és lehetséges módjait is. – Ugyanakkor objektív-e az a valóság amely a fizikai meghatározottság egyedüli és megfellebbezhetetlen ismérvei által az ami?

Mi van akkor a „dolgok” mögött? Létezhet-e ilyen alapon szellem, lélek, gondolatátvitel vagy akár művészet?

Nem szeretnék egy mindent mindennel összeroszni akaró naiv, szellemi vagdalkozásba belecsúszni bár lehet, hogy ebbe a csapdába már bele is estem; hanem egyszerűen már eleve a kifejezések, a fogalomkészlet számomra ez esetben gondolatát korlátozottságába ütközöm, amint megpróbálok a tériség rejtett és sejtett lényegiségéről egyáltalán gondolkodni.

Elvi tér ugyanis – gondolom nincsen, jóllehet az elképzelt és még le nem képezett, /mert a vonal is tér már önmagában, bár nem mondható azonosnak azzal, amit jelképez/ gondolati tér mint „elvi” matéria létképes. Ugyanakkor az „elvi tér” csakis a megfoghatónak tűnő!/ úgymond anyagi által válik kölcsön-viszonyíthatóvá, ami /mármint az „anyagi”/ ismét csak terek, űrök, energiahullámzások és áradások nagyon bonyolult galaxis halmaza.

Az energia, a hatóképesség vagy akár teremtőképesség, tekinthetjük anyaginak, vagy akár anyag fölöttinek vagy anyag előttinek, sajátos önmagáért-és önmagából-valóságában, /véltetően/ folyamatos és állandó önmozgás közepette a statikus /időszakosan statikus/, és a dinamikus közötti állandó változásban „hullámzik”. Mindez véltetően öntörvényű, és az egyáltalán elképzeltető vagy elképzeltetetlen / máris itt a hiba-az emberi fogalom által, de maradjunk talán ennél/ Kicsiny-től az elképzeltető vagy elképzeltetetlen Nagy-ig, térben, ami kiterjedés karakterű és időben, ami hasonlóképpen kiterjedés karakterű, folyamatosan öngerjesztő- és kapcsoltan önhibernáló /átmenetileg stabil/ kölcsönhatásban

j e l e n e l .

/Az országglás-országol analógiájára, - a működik helyett, ami úgy érzem sokkal szegényesebb annál, mit amit mögéje gondolok./

Ha elfogadjuk, minden rezgés tehát.

A tér rezgés és energia. Annak kell lennie, hiszen a szín is energia, és voltaképp minden az. Az energia, megkockáztatom nem is egynemű. Már a magyar szóhasználat is ezt tükrözi a szókapcsolatokban: szélenergia, indulati energia, stb.

Az energia áramlik. A tér is áramlik. Melyik?

Nos valószínűleg csak egyféle van, és ez betölt „mindent”.

Ha van olyan, hogy világegyetem, amit szívesebben nevezek teljesség-nek, annak vannak különböző „sarkai” is. Az egyik ilyen félreeső zúgban, különös valami történik!

Tejút-járás, Naprendszer, utolsó posta – Föld

Mindenesetre az egyik /maradjunk talán annál, hogy önszerveződés/, a többitől eltérően rendezett plazmaállapotú energiahányad, a galaxisunkon belül a Nap/, de a saját hatóképessége határain belül éppúgy az ember is.../ az egyébként eddig öntörvényűnek mondott ön-összeszerveződéstől eltérő sajátosságú másfajta minőségeket teremt, már amennyire ez ilyen módon feltételezhető. –

/Lévén, hogy emögött a feltételezés mögött egy olyan dimenzióbeli beszorítottság rejlik ami lehetlenné tesz bármiféle állítást./

Pusztán a formális logika alapján is azt KELL kijelentenünk, hogy természetesen, ez a sajátos viszony csillag és bolygó között, a végtelen nagyságrendjében gondolkodva, végtelen számúan létezik; és nemcsak létezhet !

Érzem azonban, hogy ennél azért közelebb kell merészkednem a saját valómhoz, és orromat most már a kimondhatatlanul csöppnyi, ugyanakkor személyre szabott szappanbuborékom hártájához nyomva, meg kell kísérelnem a valamibe

Ki-, /illetve ki mondhatná meg/ Betekinteni !

Az előbb említett különleges viszony *egyáltaláni* létezetősége kézzelfoghatóan saját ember-létünkkel is bizonyítódik. A kitekinthetőség korlátozottságán belüli kitüntetetten társtalan egyedüliség korántsem jelentheti azonban csak így önmagában a megismételhetetlen és kigondolhatatlanul nagy valószínűségű egyediséget.

Annyit mindenesetre joggal gondolhatunk, hogy létünk, az általunk valamilyen szinten befogható úgymond földi lét, ez a hallatlanul gazdag,

több síkon is egyszerre zajló, különböző létformákban közvetve vagy közvetlenül megragadható működés ok-okosági kapcsolatban áll azzal a különösnek mondható téri kölcsönvisztonnyal, amelynek így haszonélvezői vagyunk; és amelynek legdöntőbb ereje, működtetője a fény, ...vagyis *Energia*.

A különböző létformák kapcsán értelemszerűen és alapvetően az anyagi és a tudati összekapcsolódására, együttes működésére gondolok.

Mondhatnánk, hogy egyik meglehet akár a másik nélkül is, de ha mégsem, az anyagi a tudati nélkül bizonyosan jól elvan! Meglehet. Ugyanakkor az ásványok is állandónak látszó törvényszerűségek mentén szerveződnek kristályalakzatokba és a növényvilág tudatosnak tűnő viselkedés-módozataira Szent Ágostontól, Schopenhauertől, Csányi Vilmosig egybehangzóan igenlő állítások láttak már napvilágot.

Az ember mint jelenség, a sajátosan szerveződő energia és térhányadok legkülönösebbike; mivel úgy gondoljuk /mi emberek/, hogy ez a legmagasabb-rendű vagy legalábbis a legsokrétűbb ,- belső lényegiségét tekintve is az állandó változékonyság állapotában létező ,- ugyanakkor tartósan /vagy helyesebben *időszakosan?*/ egyféle rendezett szervezettséget felmutató *jelenválóság*, ami a legárnyaltabban mutatja az anyagi , és az anyagfeletti kettősségét és különös egymásrautaltságát.

Innen csak egy ugrás azt gondolnunk, hogy kell lennie egy minden törvények melletti, törvénygeneráló, valóság-lehetségességet biztosító /vagy azt kikényszerítő/, az önszabályozó képességet jelentő folyamatosságnak, amely „ezerarcúságával” centrifugálisan és centripetálisan, működő hatóképességgel hatja át az egyáltalán kigondolható *mindenkori teljességet*; és maradéktalanul tölt meg oksággal minden vonatkozásban, minden kölcsönvisztonyt.

Amennyiben megpróbáljuk elképzelni, hogy a teljesség nem kezdődött el sohasem, és nem is a vég felé haladó esetlegességek véletlenszerű rendezetlensége, hanem egy önmagába zárt, ugyanakkor a folyamatosan

bővülő lehetőségességek minden vonatkozásban a végtelenbe terjedő és működő kölcsönviszony-halmaza, akkor magától értetődően nem lesz olyan valóság-vonatkozás, amelynek ezen a gondolati körön kívül, *önmagában és önmagáért-valóan* értelme lehetne!

Elérkeztünk az i d ő h ő z !

Ebben az összefüggésben nehezen lehet mit kezdeni élettel és halállal! Amennyiben hajlandók vagyunk a *teljesség* egyik- és legfontosabb ismérvének a *folyamatosságot* tartani; a folyamatosságot pedig a jelenléseknek lehetőségességet, értelmet és *foglalatot* adó lényegiségnek tekinteni; akkor az amúgy is nagyon szűkre fókuszáltan biológiaiainak nevezhető összefüggés - rend meghatározottságnak gyanúsan korlátozottnak tűnnek a határkijelölő lehetőségei!

Tagadhatatlanul, szinte pontosnak mondható az a verbális megközelítés, a köznyelv szintjén, amely egy bizonyos szempontok szerinti meghatározottsággal kapcsolatban az élet kifejezést használja, a hasonlóságokat mutató jelenséghalmazok egy hányadának a megjelölésére.

Amennyiben azonban az „életet”, egy a folyamatosságba ágyazott puszta jelenlésnek értelmezzük, legalábbis a sajátos energia-önszerveződés sajátos megnyilvánulási lehetőségeként illetve az által megnyilvánulóan, akkor jutunk el az *élőlényhez*, például az *emberhez*, ami viszont *egylényegű*, de *nem azonos*

Önmagával !

...Mégpedig azért nem, mert az a bizonyos **Önmaga** , azonos kell, hogy legyen magával a *folyamatossággal* , illetve ennek az

elképzelhetetlenül hatalmas pázsmának az egyik *elemi szálát kell* hogy képezze.

Az *ember* maga mint jelenség, az őt meghatározó kiterjedések–földi tér és idő–kimondhatatlanul korlátozott keretei között, a teljességhez képest kimondhatatlanul korlátozott képességű működést mutat fel. Ha az *élőlény* önmagában, *azonos lenne* az előbbi *elemi- időhatár-nélküliséggel*, vagyis ennek tekintjük így - legbonyolultabbikával az *ember-önmagasággal*; akkor képesnek kellene gondolnunk saját – a teljességen belül elfoglalt tényleges helyzetének /ha mégis van ilyen, a saját, észlelésen túli valóságossága kezdetének és végének/, a tudati, avagy lényegi felismerésére és annak befolyásolására.

Olyan lenne ez, mintha a pulzáló vöröslő parázsról azt feltételeznénk, hogy tisztában van a földből kibújó sziklevél és a folyóban sodródó hófehér hamu-szemcséske voltával is.

Hol az ember?

Úgy gondolom, az ember a jelenség; – „Önmagasága” pedig a lényege. Egy folyamatosan gazdagodó, pontosabban változó, *szünet nélküli* önazonosság, amely a *teljesség* parányi- és attól elszakíthatatlan-szerves része. Az úszó olaj vagy a különböző vegyületek szivárványszín egybefonódásai és pillanatonkénti szétszakadásai jelenthetnek valamiféle képiesen megfogható képzetet a teljességet képező pázsmák viselkedésmódját/ és tegyük hozzá jelenelésüket is /illetően.

Erről egy nagyon szép kép jut eszembe. Apámurammal, apósommal, egy szép lágyszellőjű tavaszi napon a szőlőjében bóklásztunk a simogató napsütésben. A hamarosan időszerűvé váló metszésről beszélgettünk. Legnagyobb csodálkozásomra, többször mutatott rá úgy, egy-egy szép erős vesszőket nevelt de göcsörtös, általam gondolatban alig valamire becsült

tőkére, hogy azt bizony a tövéig vissza fogja vágni; és majd az újonnan hajtott vesszők lesznek az igazán jól termők, nem pedig a meglévők. Mutatott olyanokat is amelyeket még az ő nagyapja ültetett. Hát, bizony ha csak magam vagyok ott, és döntenem kellett volna, tán ezek lettek volna azok, amelyekre könnyedén kimondtam volna a szentenciát, hogy

„ – balta, ásó, kapa ...”

Pedig igazak lehetnek a mesék a több száz éves szőlőtőkéről.

Elgondolkodtam. Nemcsak a szakértelemről és az időn átvélő gondoskodó szeretetről, hanem arról is, hogy mennyire rejtetten maradhat a lényeg. Egy ilyen egyszerű dolognál is mint az életerő látván látható megnyilatkozása. Sajátos, hogy a tőke, mint a szőlőség igazi lényege kettősen rejtőzködik még a láthatatlanban. Az érzékelhető valóság tekintetében a földben, az egymásba kapcsolódó energiák szintjén pedig a tudásban, az emlékezetben és a szeretetben.

/...bármely lényegiség nyilvánvalóan az időtlen állandósághoz társított, ...ha a materiális lenne az ember lényegisége, akkor nem az lenne pusztuló...! – tartalmi idézet Schopenhauer-től/

Nem látszik véletlennek tehát a hérodotoszi vélekedés:

„Sok dolgot láttam mi csodálatos, de mind között legcsodálatosabb az ember!” Miből adódhat ez a csodálatosság?

Ha elfogadjuk az eddigi gondolatmenetet és kissé merészebben fogalmazunk, arra a következtetésre juthatunk, hogy az ember egyesíti magában a teljesség mindkét leglényegesebb szintjét, az anyagit és az anyag fölöttit. Még merészebben, mindezt megvalósítani látszik mindkét szinten és minden vonatkozásban a lehető legnagyobb teljességgel.

Világmindenségeket hordoz magában a világmindenség – a teljesség köldökén utazva; /mert úgy kicsiny, hogy parányi galaxisokat hordoz magában, amelyekben kisebb az alkotó anyag sűrűsége mint a csillagokból álló galaxisokban, úgy kötött a végességhez, hogy igazi léte a végtelennel

páros. Hatóképessége az Önmagához mérthez cseppet sem elegendő, ugyanakkor Hatóképessége a teljesség egészére kiterjedő.

Nem tűnik véletlennek, hogy egy keleti írásjel, a fordított lambdához hasonló „**nin**” azt jelenti:

- tér ; - ember ; - kis világmindenség .

Feltételezhetünk-e összefüggést, egymásba kapcsolódást a teljesség különböző szintjei között; és ha igen, hogyan modelleződik mindez a teljesség középarányosának tartható emberben?

Úgy gondolom „áthallások” formálódhatnak a különböző szintek között Szándékosan nem pusztán kettőre gondolok. A két alapvető ugyan valóban az *anyagi* és az *anyag-feletti*, vagy *anyag melletti-mögötti*; *szellemi*, /bár ezt a nyitottabbnak szánt, – ugyanakkor nyakatekertre kényszerült – megfogalmazás miatt kerülni akartam/, de kölcsönhatások alakulhatnak ki anyagi és anyagi-, anyagi és anyagfeletti, anyagfeletti és anyag feletti illetve mindezek különböző szintjei között, *oda és vissza*.

Megfejtethetetlenül bonyolultnak látszik ez, mint ahogy a maga teljességében és széttéphetetlen összefüggés-láncolatában nyilván az is még akkor is, ha pusztán a mindennapjaink – a *mindenkori jelenlések lehetőségesség tartományának* – megszokott és a tudatosodni önvédelemből nem hagyott mikéntjére gondolok.

Ettől is olyan csodálatos az ember. Mármost attól, hogy a kigondolhatónál is „többlet-képességűbb”!

A teljes elektromágneses hullámtartomány és annak az igen kicsiny látható szelete, durván egy-hatvanhated része, a nagyon sokat tudó számítógép-programok /most mindössze írok az egyik segítségével/, avagy a hasonlóképpen nagyon sokat nyújtani képes zsebszámológépek átlagos felhasználó számára látszó, birtokolható szolgáltató-képessége, illetve az ennek aranyfedezeteként, a programba „bezárt” hallatlan szellemi erőfeszítések- közötti arány, jobban mondva aránytalanság képeszt el. A

„nem azon a szinten működik, mint amire a lehetőségei engednék” képlete ez. Vagyis?

Az emberhez, - mármint a valódiság teljességével arányos lehetőségességhez, vagy-köznapian szólva-lényhez, az egyetemes és állandó folyamatossághoz arányos hatóképesség van kapcsolva. Ennek a sajátosságának a megmutatkozhatósága és megtapasztalhatósága a jelenelések, vagyis a „köznapok” színteréhez kötődően, azonban feltétlenül nem azok szintjéhez arányítottan, az időkiterjedéssel összefüggést mutatni látszik, bár úgy gondolom hangsúlyozni kell azt, hogy úgy látszik!

*Ez lenne az oroslán, a **végtelenség képében**, szájában a foga közé csipentett nyiszogó csöppnyi kicsinyével a **pillanatnyi jelennel**.*

Döbbenetes arányok.

Vegyünk most az érzékelhetősége okán nekünk átlag, nem tudós földieknek varázslatos objektumot, aminek az emberhez képest jelentősen méltóságteljesebbek a dimenziói. Legközelebbi csillagváros szomszédunkra, a mindössze 2 300 000 fényév távolságra lévő és így szabad szemmel is látható Nagy Androméda-ködre gondolok. A Tejúthoz képest ötszázezer fényévnyi távolságon belül öt galaxis is elhelyezkedik, de ezek törpe galaxisok és nem igazán érzékelhetőek segédeszköz nélkül.

A sok kis fényes pont között megpillantani ezt a homályos de sejthetően nem egyszerű csillag jellegű és méretű foltot az égbolton, hátborzongatóan gyönyörű és szó szerint szédítő; különösen akkor ha egy akár legegyszerűbb távcsövet is segítségül hívunk és a kezünkbe vesszük a galaxist ábrázoló fotót is!/
/

Néhány adat kiegészítésül:

A Tejútrendszer, a mi csillagvárosunk 100 000 fényév átmérőjű. Ennek egyik karján ül mint egy kisdud a mi Naprendszerünk a maga mindössze 6 000 millió kilométer kiterjedésével. Az égen látható összes csillag a Tejútrendszer tagja. A korszerű távcsövekkel sok milliárd fényév(!) távolságba „ellátni”. Nem könnyű elképzelni, de az égbolt egyes vidékein több galaxis észlelhető mint az irányukban elhelyezkedő csillag. Ráadásul ebben a dimenzióban, ahol fényévekben mérődnek a távolságok, magasabb hányadú az anyagszerű minőség jelenléte, mint az én pulóveremben! Olvastam, de ezt már ésszel igazából nem tudom felfogni.

Ebben az óriási összefüggés-rendben - az *anyagi* és *anyagi* egymásra hatása és összekapcsolódása mentén zajlanak a folyamatok. Csillagok születnek és halnak meg anélkül, hogy valamiféleképpen befolyásolni tudnánk mindezt, avagy mindez befolyásolna minket./?/

Persze, ...vajon az úszómedencébe csöppentett hipermangán, jóllehet nem képes teljes terjedelmében átszínezni a teljes víztömeget, megváltoztatja-e annak létállapotát?; sőt ha részleges terjedelemben és korlátozott időtartamban de a színét is, ..és fordítva, a víztömeg állapotváltozása nem érinti e, a most már az annak részeként viselkedő új összetevőt? Bármennyire is elképzelhetetlen, de egyszerű számítással igazolható, hogy egy acélkonzolra /a legvadabb dimenzióra is gondolhatunk/ helyezett tollpihe lehajlást idéz elő!

Látszólag semmiféle feltételezhetősége sem merül fel bármiféle létjogosultságnak a nem az anyagiként gondolható *világrendezés* vagy *világműködés* lehetőségeként, amennyiben a kvantitatív, vagyis mérhető valóság képét rajzoljuk fel.

Ez kizárólag./?/ a tudomány világa! ... A színeképelemzés, a rádióhullámok, a parsec-ek, a magnitúdók, a parallaxis és a fény-elhajlások csodálatos világa, egy kis anyag-eltűnéssel vagy akár furcsa energia működéssel, és relativitás-elmélettel fűszerezetten.

Tudomány és Művészet

A legfantasztikusabb, amivel az emberiség megajándékozni képes önmagát, az **a világ-megfejtés művészete, vagyis a tudomány**; amiért pedig a rendkívül ellentmondásos ember létünk a leginkább vállalható, az

a világ-megélés legbensőbb természetű tudománya, a művészetnek nevezett csoda.

Elképzelni is nehéz, mindez egyáltalán hogyan lehetséges?

Az elsődleges megközelítés szintjén, az anyaghoz mint létezésformához kötöttség mindenképpen meghatározónak látszó.

Lenyűgöző ugyanakkor az emberi agyműködésnek az a sajátossága, hogy képes átlépni a saját, látszólag igen szűkre szabott korlátait! Hiszen legelsőben, és mindjárt áthághatatlanak tűnően ott az első - mondjuk így törvény az önkorlátozásról, miszerint a képzeletünknek elsősorban az „objektív” valóság, avagy talán tárgyyszerűen pontosabb a kvantitatív, mérhető világ megismerése szab határt. Belső világunk csak annyiban képes kreativitással előállni, hogy a megtapasztalt leképezett valóságelemekből és valóság-logikából képes építkezni, azokat visszavetítve egy másfajta logikájú rendbe állítva őket. Nem vagyunk képesek tehát a kigondolhatatlant kigondolni!

Lehet, hogy így van. Tényként kell/ene/ elfogadnom! Az adott tudományterület kutatói talán már magában az agyban, az idegpályák ösvényein is végighaladtak már, és minden további nélkül forgatókönyvét képesek adni az emlékezet, vagy valami hasonlóan nagyon egyszerű dolog „működési - mechanizmusának” is.

/Szomorúsággal kell tudomásul vennünk, hogy negatív értelemben sajnos, de ez a tudás valamilyen szinten, valóban létező. Az emberi tudat és akarat befolyásolása szintjén./

Az alapvetően izgató számomra az, hogy miképpen lehetséges mindez akár a tudományos feltételezések, vagy a művészi újrafogalmazások szintjén? Akkor tehát, amikor nem csupán a valóságelemekből való építkezésről van

szó, hanem a valóságról alkotott és addig tárgyszerűen pontosnak tartott kép mintegy meghazudtolását jelentő olyan feltételezés-sor bukkan fel egy gondolatmenetben – legyen az tudományos hipotézis vagy sajátosan művészi „elmeszülemény” –, amelynek úgymond semmi köze a valóság belső, ámde eladdig egy bizonyos értelemben rejtett, logikai rendjéhez ?

Amennyiben valós értékekre gondolunk, a teljesség kibogozhatatlanul megfejtethetetlenek tűnő összefüggés-halmazába való érdemi behatolást vehetjük, a teljességhez való viszonyulás- mondhatni folyamatos és véget nem érő közeledés- egyik, ha nem kizárólagosan legfontosabb ismérveként. Történjék ez az eszközök vonatkozásában bármiféle módon. Fapálcával porba rajzolt jelekkel avagy részecske-gyorsítóval. Sok ezer résztvevőt mozgató akarattal és filmfelvevő géppel avagy egy kopott faceruzával.

Arra gondolok mindemellett – nyilván nem egyedül és nem én először – hogy egy ilyen jellegű magasabb szintű energiaműködés, lehetségesen több síkon egyszerre zajló mondjuk úgy – folyamatsor; és nem pusztán az anyaginak nevezett ok-okság lánc valamiféle sajátos, ámde egysíkú megnyilvánulása.

Mondhatni ez az *anyagi és a nem anyagi* összekapcsolódásának a modellje.

Magamnak is azonnal felteszem a kérdést: több síkon egyszerre? NANÁ! „Alapjáraton” sem mehet másképp! Percek alatt megszűnne a biológiai létünk ha nem így lenne!! /Például Pierre Curie halála./

Kikerülhetetlen, elháríthatatlan és megoldhatatlan veszélyhelyzetek állnak elő szerintem abban a pillanatban , amint az abszolút „egyhegyű”, pusztán egyetlen síkon zajló szellemi elsődlegesség állapota bekövetkezik. A meditáció éppen ennek az állapotnak az elérésére irányul, már ahogyan azt az olvasmányaim alapján értelmezni próbálom. A lényegi különbséget az önkéntelen bekövetkezéshez képest, a tudatos felkészülésben látom. /A parázson járás voltaképp a nem anyagi visszahatása az anyagira./

Ugyanekkor a tudathasadással felérően önmagát több síkon érdemben , vagyis az intenzív működést jelentően megosztani képes bravúrra, a szimultán sakkozók mellett a törvényeket egyszerre három jogásznak

tollbamondó Napóleon az egyik legfényesebb példa... És, jóllehet szélsőségesen rendhagyó és szinte megfoghatatlan jelenség, de az autisták szomorú varázslatosságát sem hagyhatjuk említés nélkül.

A butának mondott számítógép nem tud-e a folyamatos használata mellett a „háttérben” nyomtatni is? /Már amikor mindezt hajlandó megtenni.../ Természetesen ezt valóban csak modellként értelmezhetjük, és csak a „kézzelfoghatóság” jegyében.

Anyagi és anyagi, anyagi és anyag-fölötti kapcsolódásai mellett pillantsunk rá az anyag fölötti-melletti szintek lehetőségességeire is, természetesen csak mintegy szubjektív mintavételként.

Az embert tehát sajátos energia-összerendezettségnek tekintjük. Mint jelenséget, jelenlést, elsősorban az anyag-természetűségében láthatjuk tárgyyszerűen mérhetőnek, leírhatóan megragadhatónak, tudományosan megismerhetőnek.

Az anyag-mellettivel, vagy anyag-felettivel kapcsolódót, vagyis lényegiségének a nem csak a mérhetőség tartományában, hanem a minőségi megnyilvánulások szintjéhez tartozó felét, a szerintem Önmagaságának mondhatót – gondolhatjuk a végtelen teljesség részének. Ennek a jelenlétét főképpen csak a tetten-érhetősége jelzi.

Hatóképessége kiterjesztésének a határait homályosan körülírhatónak érezzük. Az anyagi világ megismeréséhez és meghatározásához tartozó módszerek, nem -, vagy csak részben alkalmasak arra, hogy valódi megragadása helyett, akár csak megközelítsük.

Az energia megjelenésének és megnyilvánulásának különböző szintjei és lehetőségei vannak. Vélhető, hogy a kettő – az anyagi és az anyagon túli – nem, vagy legalábbis észlelhetően nem választható el egymástól. Hogy melyik a gazdagabb, jobban mondva a szerteágazóbban létező, arra a „gondolatban” hívők könnyen rábólinthatnak; hiszen – talán éppen részbeni ellenőrizhetetlensége és pusztán tapasztalhatósága, esetenként csak sejthetősége okán – a szellemieknek nevezett tűnik a döntően rétegezettebb

tartományának. Minthogy magam is ezt gondolom, ezen mód meg kell kísérelnem az ellenkezőjét feltételezni !

Az ember a létezése és eszmélése óta, amennyire csak tudni lehet, igyekszik az őt körülvevő teljességbe a lehető legmélyebben behatolni. Mindez- meglepő módon nem választható el önmagától sem; merthogy a behatolás önmagába befelé, ha úgy vesszük lefelé is irányul. Képies hasonlatként az eukleideszi „ötödik posztulátum” Bolyai-féle megoldását, vagy feloldását továbbgondoló és kiterjesztő nagy matematikus Hilbert, könyvének a rajza, az önmagát átdöfő és a saját belső terébe hatoló kúpról, a „Klein-palack”-ról ötlök fel bennem.

Az egyoldalú felülettel rendelkező Möbius szalag a másik, ami viszont már önmagában egy megfejthetetlen tér-csoda.

Az "érdeklődést" ébren tartó és működtető létforma eleve nem csak egylényegű, hiszen nem pusztán anyagi. Bár ki tudja ? Lehet, hogy mindössze nem tartunk még ott, hogy *tisztán és kizárólagosan* anyagi természetű választ kapjunk a kérdéseinkre? Ez a kettősség ugyan egyelőre azt a képzetet jelenti, hogy kapcsolódik az anyag-természetűséghez valami, vagy valamik, amik szintén anyagi természetűek ugyan, /a biofizika és a biokémia területe ez gondolom/; de valami olyan sok furcsaság történik ott bent, azon az agyi kapacitást illetően - ha jól emlékszem 3-4 százalékon belül, amit „uram – bocsá” aminosavak és mikroelektronikai potenciálkülönbségek fájdalom, nem tudnak kimerítően megmagyarázni.

Az anyagi kutatása során ugyanekkor lélegzetelállító eredmények születnek! Elképesztő tudhatóságok válnak valóban tudhatóvá. Olyan hihetetlen dimenziók és összefüggések tárulnak fel úgy az égre-tekintés mint a "köldöknézés", a befelé haladás során, aminek akár a felfoghatóságához sem férközhet már közel halandó átlagpolgár, hacsak egy-egy ihletett nagy-tudású egyszerűsítve el nem mondja neki.

Mégis, mondhatni a kezdetek óta folyik, mindezzel párhuzamosan a fizikailag tapinthatatlan oldal kutatása. Nem is történhet másképp, hiszen munkavégzéshez „szerszámot” kell készíteni, és arról sokat 's jól, kell tudni. Eredmények vannak, s olyanok, hogy a szemünk-szánk eláll.

Félve, hogy még az ötletszerű utalásokhoz is túlzottan felkészületlen vagyok, iskolák és gondolkodók jutnak eszembe. Talán nem véletlenül elsősorban a filozófia területéről.

Szókratész, Platón, Arisztotelész, Diogenész, a neoplatónisták, Luther, Morus Tamás, Erasmus, Spinoza, Descartes, Kant, Schopenhauer, Kierkegaard, Freud, Jung, Szondi Lipót, Benedek István, Hamvas Béla, Márai Sándor. Tudom, tudom, nagyon szűkre szabott, ugyanakkor rendkívül szubjektíven szakszerűtlen ez a vendégül hívás, és talán még az említettek is elnéző mosollyal nézegethetnének egymásra, de gondolom, nagyvonalúbbak lehettek annál mintsem, hogy meg ne bocsáthatnának az előttük tisztelgőknek.

Jut eszembe még valaki, illetve valami. Daniel Keyes és a Virágot Algernonnak című regény. Azt hiszem az sem lehet véletlen, hogy pont ennek a területnek sem a tudomány a kizárólagos "kutatója".

Igen; – sokat tudunk már!

Bennem alapvető kielégítlenség motoszkál, amivel csak némi nyugtalansággal vegyes békességgel lehet együtt élni:

Végül is mi az, hogy gondolkodás egyáltalán, és mi a szeretet, a megézés, a jószág, a reménység, az emlékezés, a fájdalom, az ítélőképesség és a többi? Elég lett volna egy is: úgymint felelősség tudat?

Mi a matematika, a zene, az építészet /nem mint puszta hajlékteremtés/ és egyáltalán bármi ami a létfenntartással nem közvetlenül kapcsolódó, azt közvetlenül nem szolgáló „irracionalitás”. A fogalom schopenhaueri értelmezésében. Hogyan jön létre, és minek a mentén az a mégiscsak szükséges látszólag elhagyható ugyanakkor sokszor jól láthatóan vagy éppen alig kitapinthatóan elhagyhatatlan s el nem mellőzött; a szükséges eléghez mégiscsak odarendelt, fölösleg/?/ az a mégiscsak ősi emberi alapvető IGÉNY, illetve az arra adott válasz vagy válaszok ?

Miképpen mutatnak tartós vagy időszakos állandóságot, a felszíni megítélhetőség szintjén ésszerűtlennek, vagy nem haszonelvűnek tűnő kölcsönviszonyok? Hogyan képes egyensúlyban tartani egy látszólag korlátozottabb de magasabb igazságtartalmú, látszólag kisebb

energiahányad, egy önmagánál érvényesebbnek vagy lényegesen hatóképesebbnek mutatkozót?

Mi a rejtélyes gyógyulások magyarázata? – és még sorolható lenne ezer kérdés, csak címszószerűen is.

Visszatérve a kérdéshez, hogy az anyagi, avagy a mondjuk így – a kevésbé megragadható sajátyszerűségéhez rendelten feltételezünk árnyaltabb és gazdagabb létezetőségi és minőség-képviselő sokszerűséget, talán nem is feltétlenül megválaszolendő kérdéstartomány. Elképzelhető, hogy egyaránt korlátozottak az ismereteink mindkét területet illetően.

Az anyaginak gondolt, mondott valóság-megnyilatkozás elfogulatlan *megragadhatósága* nem feltétlen, de legalábbis nem kimerítő igazságtartalmú állítás. Ez természetesen fokozottabban igaz a még ennyire sem kézzelfogható létállapot egyáltaláni vizsgálhatóságára is. Az pedig, hogy az idő valóban a mérhető dolgok közé tartozik-e, és kiragadható-e a teljesség egészéből mint öntörvényű működés, talán különösebb tépelődést nem is igényel.

A Kisfaludy György által alkotott fantasztikus és egyben gyönyörű egyesítő természetfilozófia szerint az I D Ő teremti a teljességet, így még az anyagot magát is.

Közkeletűbben fogalmazva, a tudomány van nehezebb helyzetben, mert az általa felrajzolt vállaltan és vallottan nem abszolút igazságként kezelhető világkép állandó és vélhetően bevégezhetetlen korrekcióra szorul; éppen a megismerés fokozatainak egymásra épülő, birtokba vevő természetéből fakadóan. Ugyanakkor egyáltalán akkor érhető tetten, ha és amennyiben következetesen egyazon választott gondolati rendben marad a vizsgálódás és annak a próbája. Világraszóló minőség váltásai az érvényesen igaz összefüggés-rend többnyire egy-egy elemének "hibásra" való cseréjéhez kötődik. Ereje tehát végül is az önmagára kényszerített örök kételkedésben rejlik.

Elmondható ugyanez a teljességhez való közeledés másik emberi lehetőségével kapcsolatban is, jóllehet úgy tűnhet, ott több a mellébeszélés lehetősége. Ha azonos mércével mérünk, és a *valódiságot* feltételezzük és

fogadjuk el a megítélés legfontosabb ismérveként, akkor kétség sem merülhet fel az említett területek tisztességét illetően. Érdekesnek tartom, hogy a művészet folyamát, ilyenformán, akár az emberi gondolkodás fejlődését is, a „hiba” időnkénti megjelenése, elfogadottá, előrelendítő erővé válása, végül akár fejlődést gátló klisévé változása mentén vázolta fel az egyik írásában Pernecky Géza. /Mű és közönsége?/

Igazán elgondolkoztató még egy- két olyan összecsengés a két, csak a felületes megítélés szerint egymástól oly messze eső két terület között, mint az említettek.

Visszaolvasva az eddigieket is, arra kell gondolnom, hogy a megismerésnek, mint alapvető létmozzanatnak az iránya, a tárgya, a célja és módszere – éppen azon kettőssége miatt, miszerint visszaható volta is lényegének sajátja – jellemzői a körvonalaik mentén egymásba mosódnak.

A tudati-szellemi léte, működése nyilván nem kétely tárgya, az viszont érdekes és évezredek óta firtatott, hogy a kettő kapcsolata, határa, és egymásra hatása milyen természetű?

A „jobbik tudat” munkálása, vagyis az „akarat tagadása”, a szemlélődő megérteni-akarás a világ-befogadás művészeti megközelítése értelmezéseként, és mint magatartásformának a nála megjelenő méltósága és egyben nagyon képiessé formált volta miatt, Schopenhauer gondolatai rám a kinyilatkoztatás erejével hatottak.

„Nem a száraz morális kötelesség bővíti el, hanem a szabadságnak az a Kant által felidézett ereje, amely szétszakítja a hétköznapi ész, a pusztá önfenntartás láncait. A platóni barlanghasonlatra lefordítva ez az út a szabadba, a napra, a létben való részesedés. Ennek a szabadságból eredő történésnek Arthur Schopenhauer később másik nevet fog adni: ez lesz az akarat tagadása.” /Safransky: 202.o./

Ugyanakkor a különböző tudományágak nagyjaival folytatott beszélgetésekben, és avatottabb barátok vélekedésében egyaránt felbukkan, hogy a tudomány „azon” a szinten már az „intuíció” művészete.

Gondolom, attól hogy ki-ki megy a maga útján, – a tudomány és a művészet – a világnak nem lenne szükséges kettészakadnia. Ez a jelenlegi művileg fenntartott , szükségtelen távolságtartás legalábbis a tudattalanul palástolni akart átfogó elbizonytalanodás biztos jele!

Újra az időről

Mindkét, említett nagy területnek, meghatározóan fontos szemléleti eleme az *idő*. Abban a különleges formájában az energia-összerendezettségnek, amelyet emberi életnek, avagy talán pontosabban emberi jelenelésnek nevezhetünk, – ez a valami képes lehet egy sajátos "ön"-vezérlés által, tehát emberi kifejezéssel élve akaratlagosan befolyásolni azt a jellemzően tér-, és időtermészetű energiaműködést, amellyel egyáltalán kapcsolatba, vagyis közvetlen és közvetett módon kölcsönhatásba kerülhet. Teheti ezt fizikai és metafizikai vonatkozásban egyaránt.

*Mindebből, akár egy elképesztő következtetésre is juthatunk. **Vajon mi haladunk-e az időben, vagy az idővel; avagy az halad „alattunk”?***

Az általános emberi vélekedés az *időt* megfellebbezhetetlen, abszolút egyirányúként működő szubsztanciának képzele, tartja, véli. / Mátis beleakadhatunk csak a kifejezésbe is – szubsztancia./ Az idő és a tér mibenvalóságát amely a legközvetlenebbül érinti az embert mint a teljesség kölcsönviszonyulásainak metszéspontjában létező egyedi sajátságát, úgy tűnik egyetlen, a teljesség megfejtésére vagy akár csak értelmezésére irányuló tudati önmozgás sem tudja vagy képes kikerülni. /Heidegger-nél a „Lét és idő”-ben igéző tér-idő értelmezések olvashatók, de maradnék a saját gondolatmenetemenél. /

Feltétlenül igaz- e az, hogy be vagyunk szorítva önnön fizikai létünk korlátai közé, úgy a hatóképesség, mint a befogadóképesség tekintetében? /Azt

gondolom, hogy nem. A befogadás, az anyag fölötti, vagy ha úgy tetszik melletti, tartományhoz tartozóan zajló érzékelés szintjén semmi esetre sem!/

Olyan képzetrel rendelkezünk, hogy az ember az „elkövetkezőt” képes befolyásolni akár messzire hatóan is, és mindamellett kényszerűen egyaránt, míg a mindenkori „ezelőtt-valót” semmiképpen sem. A befolyásolás tekintetében, elsősorban egy különös közvetett módot feltételezhetünk, hiszen a jelenelés a saját végessége határait átlépve hatol a végtelenbe. A kényszerűség alatt a megkerülhetetlen *folyamatosságra* gondolok. Ellenkező esetben pillanatonként kellene lebomlania a teljességnek mindenféle vonatkozásban és kölcsönviszonyban egyaránt, nagyjából úgy, amiként a számítógép az újraindítás során törli és újraépíti önmagát.

Nézzük:

Ismerjük-e a „vég”-et; amely irányba egyébként *állítólag* a befolyásunk iránya mutat? Állíthatjuk, hogy nem, hiszen amennyiben az a végtelen egy kitüntetett vonatkozása lenne, annyiban a létezetősége azonnal ki is oltaná az önnön létezetőséget; sőt mi több az önnön beágyazottságát is, ami már a paradoxonok paradoxona lehetne. Ha az alap-feltételezés kedvéért megengedünk magunknak mégis egy kis következetlenséget – mégpedig az egyenesek a végtelenben találkoznak mintájára – ezt a „vég”-et az „ezután következők” irányában lévőnek sejtethetjük.

Most vegyük szemügyre a „kezdet”-et. Nem hiszem, hogy jobban boldogulhatunk vele mint a párjával. Az előző állítások ez esetben is igaznak látszanak, és csupán a képiesség jegyében lehetünk olyan megengedőek, hogy ezt a végpontot is kihelyezzük a végtelenbe. A megállíthatatlan, folyamatos, megragadhatatlan „most”-okhoz képest csakis az „ezelőtt-való” tartományába helyezhetjük. Zavarba ejtően varázslatos, egyben megoldhatatlanul megragadhatatlan kép.

Mi történik ugyanis „a szemünk láttára”? Csupáncsak annyi, miszerint amit ha úgy tetszik enyhe mosoly keretében, fejünket ingatva olvastunk Platón-nál, hogy a kézzelfoghatónak tartott valóság egy *valódinak* a

tükörképe csupán, az kezd hátborzongatóan komolynak látszani. Akár fel is tehetjük a kérdést önmagunknak: létezőnk-e mi magunk egyáltalán?

Nézzük csak még egyszer!

Hiszen a dolog ott kezdődik, hogy *kigondolhatatlanul sincsen* „most”!!! Nincs az a csöppnyinek elképzelhető, amit igazi, egyáltaláni, *elemi*, egy „mittudomén-mennyideig” /mint egységig/ helyben maradó „időpici”-nek tarthatnánk!! A legnagyobb jóindulattal is csak egy soha meg nem állapodó határfelületet képzelhetünk a két, alapvetőnek gondolt minőségi tartomány közé, de ott nincsen *semmi*! Nincsen a vizsgálathoz viszonyítási alap! Olyan, mintha egy helyben állva akarnánk robogó autót szerelni, és az alkatrészekről pontos leírást készíteni. Persze, ha felkuperodnánk a motorházra?! Nyilvánvalóan felmerül a másik párhuzam, a folyó. Igen, de annak legalább partja van.

Látszik e valami lényeges különbség a két időtartomány között? Másféle minőségi jellemzői vannak-e az egyiknek, a másikhoz képest? Van-e egyáltalán egy harmadik, amit jelenként „megélünk” ugyan, de a határait meghúzni aztán igazán mulatságosan naiv próbálkozás lenne? Sőt; - ha nagyon „megkaparjuk” a felszínt, igazán néven nevezhető kettősség sincsen, hiszen a „most” mint létező elválasztás hiánya miatt az *egylényegűség* szubjektív és haszonelvű megítélésének *kettősségéről* beszélhetünk csupán. Irányának léte is csak ilyen alapon feltételezhető!

Nagyon fontosnak látszik leszögezni, hogy ez a gondolatmenet, kimondva vagy kimondatlanul de vállaltan, az idő szálszemléletű képzetének síkgeometriai keretein nem merészel túllépni, jóllehet tudható, hogy Arisztotelész az idővel kapcsolatosan Kronoszt és a szférát vagyis a gömböt említi. /Heidegger hivatkozik rá./ Azt gondolom azonban, hogy akár ennél az egyszerű képletnél maradva is könnyen beláthatóvá válhat az idő kizárólagosan egyirányú utcaként való szemlélésének a tarthatatlansága; – de legalábbis a megkérdőjelezhetősége.

Az idő képiesen

A legkézenfekvőbb síkgeometriai hasonlatnak a kör látszik.

Egy egyenes, az idő terjedésének a látszólagos tartója. Ennek mindkét „végpontja” a végtelenben van, a „kezdet” és a „vég”.

Az egyenes, mint tudjuk, egyben egy végtelen nagyságú sugárral meghatározott kör kerülete. A végtelen tartományában tartózkodva tehát, ennek a tartó-egyenesnek bármelyik tetszőleges pontja, egy kör kerületi pont.

A végpontok a végtelenben, amúgy is, találkoznának, és ilyen módon is megjelenne a kör. A viszonyíthatóság kedvéért, és az óra /mint időmérő eszköz/ képének felidézésére, kijelölhetünk két pontot a vonalon. Az egyik lehet az, amelyhez viszonyítunk, a kezdet és a vég összeforradása -, a másik a mozgó, a jelenlést jelképező, a **mindenkori „most”**. *Azonnal belátható, hogy mindegy merre mérünk, nem dönthető el, melyik van a másik mögött?* Olyanok mint két, egymást üldöző kerékpárversenyző, főleg ha azt gondoljuk, hogy az egyik már le is körözte a másikat. A „1/2 óra” például 30 perccel hat óra előtt és 30 perccel öt óra után van... Ez az összefüggés azonban

önmagában még nem irány !

Bármekkora legyen is a kör, egyszer mégis csak visszatérünk oda, ahonnan elindultunk.

Lépjünk hát ki a térbe!

Egy még igazabb képletet kapunk tehát, ha fölmetsszük a kört, "kettévágva" a viszonyítási pontunkat, és itt széthúzzuk az újra láthatóvá vált kezdetet és véget. Az egész olyan most mint valami rugódarab. Megsokszorozván az alap képletünket, a soron következő kezdeteket a soron következő végekhez illesztvén, igazi gyönyörű, önmagába zárt, mindamellet a végtelenség felé most már valóban visszavonhatatlanul nyitott, ugyanakkor egy ön-törvényébe zárt önregeneráló rendet kapunk, amelynek a – megint-csak a végtelenben tartózkodó, végtelen számú körbeperdülés utáni – „kezdetét” és „végét”, gondolatban újra egyesíthetjük.

A korábban feltett kérdésre, hogy vajon mi haladunk-e az időben, avagy az halad „alattunk”, – egy ma már bármelyikünk számára ismerős jelenség, mint kézzelfogható párhuzam is rádöbbenhet minket.

Ismét rácsodálkozom a számítógépre, ahogyan visszanézem a leírt szöveget. Kezdetben, amíg nem láttam ilyet, fizikailag is szinte bántó kép-és térvárat idézett elő bennem. Mi történt?

A megszokott módon akartam folyamatosan olvasni egy többoldalas írást. A lap közepe tájára érve, a megszokott mozdulatunk az, hogy a kezünkben tartott papírt egy kissé megemeljük. Ki-ki kipróbálhatja önmagán! A mechanikus írógépek papírmozgása és annak ellenőrző átnézete is ebbe az irányba történt, vagyis fölfelé mozdulással volt egybekötött. Mindkét esetben, gépelés közben és a kész iromány gépből való eltávolítása során is. Ez a mozgás valami módon illeszkedett az eladdig belénk ivódotthoz. Még egy dolog: mindkét esetben, az olvasásnál is és a gépelésnél is, a jelhordozó a mozgó, az olvasó vagy a gép a mozdulatlan.

Hogyan zajlik mindez a számítógép esetében? Az olvasó továbbra is mozdulatlan.

A gép azonban? – Kétarcú !

Amikor tehát a gördítősáv felfelé gombjára kattintottam, azt vártam, hogy a „papír” elindul felfelé, vele együtt szöveg is, és az *alsó sorok fognak feltűnni*, míg a felsők kimennek a képből. Ehelyett a mozdulatlan számítógép, illetve az addig mozdulatlan ablaka indult el felfelé, az alsó, látni kívánt részletek szem előtt vesztek, és *újabb felső sorok tűntek fel*. Mint tudjuk, hosszabb és bonyolultabb leírni, mint végig nézni !

Pár sor esetében ez nem is igazán izgalmas, csak talán rendkívül szokatlan. Igazán gyomor-felfordítóvá nagyobb mennyiség, nagyobb sebesség és folyamatosság mellett válik, amíg át nem áll a tudat az új mozgásképletre.

Lényegében azonban az igazán figyelemfelkeltő ebben a jelenségben a számomra az, hogy képzetes volta ellenére, vagy tán éppen ezért, eldönthetetlen, hogy az " *ablak* " *repül*, csúszik nagy sebességgel a *jelek fölött*, vagy éppen *fordítva*?

/ Periférikus látóterünket persze ki kell iktatnunk a próba eredményességét biztosítandó! /

A végiggondoltakból, furcsa kép-zavar kezd körvonalazódni bennem.

Az IDŐ mint olyan, valóban létező lehet. VALÓSÁGOSSÁGA felszínesen, a jelenlések sejtés-szintjén, viszonyítás-segédletekkel legalábbis észlelhető/nek/ tűnik . Hozzáteszem, azt nem is tudjuk tán, hogy éppenséggel „MIT” is észlelünk !?

Példaként gondolhatunk arra is, hogy adott esetben bizonyos benszülöttek nyilván rendre el tudják mondani, hogy istenük miképpen, milyen színű füstöt fog kibocsátani a torkán, mondjuk minden második hét szerdáján, amikor a másik istenség fölé száll felleg formájában; de, hogy a tűzhányójuk belsejében milyen folyamatok zajlanak és miért, arról magabiztosan hallgatnak, mivel nem-, vagy talán nem is akarnak tudni semmit. Számunkra vajon nem ugyanígy takarja-e el a jelenség a valódiságot? Mitől vagyunk vajon olyan magabiztosak?

Mi huszonegyedik-századiak, mi atom-micsodálók?

Meggyőződésem azonban, hogy AZ IDŐ TÉNYLEGES VALÓDISÁGA MEGRAGADHATATLAN. /Ami persze nem biztos, hogy olyan nagy baj./

A schopenhaueri állításhoz hasonlóan, miszerint a megismerés megismerése lehetetlen, mert a megismerő szubjektum az önmagára visszaható irányultsága miatt olyan kettősséggel /önmagából kilépni tudó képességgel/ kellene, hogy rendelkezzen, amire képtelen; az idő igazi megismerése valószínűleg ugyanezen okból szintén kizárható.

Egyrészt valamiképpen nagyon szorosan **időhöz-rendeltnek tűnünk**, de hangsúlyoznám, hogy csak egy valamiféle "élet-halál" vonatkozásban, **de nem annak a szintjéhez tapadtan**.

Ezért /sem/ vagyunk képesek távolabb lépni tőle. Ha felül emelkedhetnénk valamiképpen a szubjektív szinten, mint ahogyan az Ember-Önmagaság vonatkozásában vélem , hogy ott is vagyunk, akkor lenne megítélhető, hogy nem olyan-e az IDŐ mint a szivárvány, amelyik elhiteti velünk azt, hogy ő maga egy valóságos híd , miközben tudható, hogy

jelenség, és egy nagyon bonyolult, többrétegű működési rend illékony képe csupán. Megítélhető-e ebből a székből, ahol melegben ülök a Himalája hóvihara és oxigénhiánya, és megítélhető-e a Mariana-árok mélységének örökös, csöndes vaksötétje, meg irdatlan nyomásviszonyai? Költői kérdés csupán.

Utazunk az idővel?

Ott feledkeztem bele mindebbe, hogy az IDŐ halad e vagy mi haladunk; avagy együtt haladunk csak másképpen mint ahogyan egyébként elképzeljük; hogy egyirányú utca-e ez a valami, ha egyáltalán utcának mondható ?

Bármilyen meglepőnek tűnik magamnak is, de nem tartom kizártnak, hogy éppenséggel *együtt utazunk az idővel*; csak mintha valami furcsán *szinkronizált csúszásban* lennénk hozzá képest, mégpedig olyanban, ami az *állandó elmozdulást folyamatosan jelzi ugyan*, de nem a Zénón által fölvezetett módon a folyamatos közeledés el-nem érés jegyében, hanem valami furcsa, magamnak is megmagyarázhatatlan sejtés szerinti állandósult különbségű késésszerűség mentén.

Mérnöki nyelven szlip-ben lehetünk. Ez mint kifejezés, nagyon szemléletesen a hajtósíj és az acéltárcsa közötti tapadás veszteségéhez kötődik, de nyugodtan eszünkbe juthat a metró mozgólépcsőjének a gumikapaszkodóját fogó kezünkben megjelenő érzés is, ami talán a legközvetlenebbül személyesíti ezt az élményt. Egy tengelyen, de különböző fordulatszámú forgó korongok; egymás mellett száguldó autók, a nagy sebességtartomány mellett kicsiny sebességkülönbségből adódó higanymozgás-szerű jelensége is a valamelyikükre szerelt kamerából megfigyelt; jutnak eszembe mint közelítések.

Ez a furcsa együttutazás, amit szerencsésebb inkább párhuzamos együtt-haladásnak nevezni, választ villant fel az *élet és a halál* kérdésére is

ami mint eddig is gondoltam *nincs is*, illetve *valószínűsíthetően nem az, mint aminek érzékeljük*.

Pontosabban, **nem kétlényegű**, hanem **két-jelenségű**. Már amúgy is szinte nevetséges, ahogyan folyvást azzal vagyunk elfoglalva, hogy mi van a halál után? Föltette e már valaki ugyanúgy szemlesütve, ugyanolyan borzongással teli félelemmel a kérdést, hogy **mi lehet vajon a születés előtt?**

Az óra, mint mérőeszköz, nyilván nem azonos azzal, amiről tudósít. Mi emberek sokszor vagyunk hasonló téves képzetek rabjai. Marcus Aurelius többször is ír erről és figyelmezteti önmagát: vigyázz, el ne császárosodj!

Úgy képzelhető el a dolog, „nagyon egyszerűen szólva”, hogy amikor egy más minőségű csúszásállapotban olyan mérvű elváltozás /eltérés/ lép fel ami már lényegileg megszünteti a mondjuk így "hordozó" időpázmák közötti *kölcsöngravitációt*, akkor egy finom szétpattanás jegyében kezdetét veszi " az élet legnagyobb misztériuma " amint Tolsztoj hívja a születést a Háború és békében. – Vagyis, olyan másik fajta minőség tartományban kezd működni, egy másik fajta **időkohézió**, amely a létét, immár a résztvevők számára másképpen befogadható tartományban, /maradván a saját kifejezésnél/ a **jelenlések szintjén** teljesíti ki.

Ennek a másfajta „időcsúszás-állapot”-nak a stabilitása sem állandó. Jelenlétek és nem-jelenlétek, /úgy mint szellemileg aktív és kevésbé aktív, netán végletesen torz szellemi állapotok, betegségek – kicsik, nagyok/ „halálos betegségek” és azokból való felgyógyulások és még rengeteg „fogható és nem fogható” jelzés /szerelem és depresszió vagy akár halálvágy/, tudósítanak az egyensúly labilitásáról. Mondhatni itt is a mérték az érték. A mérték a határpont vagy a határmezsgye.

Amennyiben az ilyen módon működő csúszás-állapot, egy önmagát a továbbiakban fenntartani nem képes mértékű eltávolodást hoz létre, a *létállapot önmagát érzékelni képes tartományából* egy másfajta minőségiség *kölcsönfeszülésére átpattanva*, „szem elől tűnik” és „másfajta szemek” láthatásának engedi át magát.

Halál; mondjuk rezignáltan.

Lélekben jajongva hitetlenkedünk. Mindeközben a valamiféle **energia**, valamiféle *rendkívül vitális* és izgatott **állapot-változását** az orvosok műszerei a mutatók rendkívüli kilengései közepette meghökkentően, megmagyarázhatatlanul, ugyanakkor hitelt érdemlően, **mérik**.

Elképesztő tehát, hogy az ember is úgy tűnik /akár én is?/ befolyásolhatja a befolyásolhatatlant. Úgymond visszahatóan. Lehetséges, hogy nem létezhet igeidő? Minden, az idő, a tér és az időnek nevezett energiacsomag is egy önmagába forduló és záródó tömör, szétszakíthatatlan, zárt folyamat, összefüggésrendszer. Gyakorlatilag mindannyian személy szerint is benne vagyunk az állandóság jegyében, csak állandóan más-más megnyilatkozási formában. Az ember örök lehet „általában”, egyedileg azonban nem.

A térből és hatóképességből „gyúrt” Ember

Minden mozgás tehát.

A működtető törvény a legerősebb mozgásforma.

A világmindenség folyamatos, öntörvényű, zárt rendszer.

Semmi sem léphet ki belőle, még az idő sem!

Megfordíthatjuk, – az sem tartható kizártnak, hogy éppenséggel pontosan fordítva törvényülően , **az időben rejlik az a magasabbrendű kezdetelő lehetőségesség, amely a kényszerítettség állapotának fenntartása mellett teremti, kereteli, jeleneli, végesíti de ismételteti is a változékony rend-állandóságot**, olyan módon, hogy semmi sem léphet ki belőle, a teljesség sem; – és még önmaga az idő sem!

Ez a rendszer a mozgás, mondhatjuk a rezgés által, működik. Ennek a rezgésnek hely kell. **Ez a hely a tér, az űr, a hiány, de pontosabban lehetőség a hatóképesség kifejtésére.**

Ez a hely rezgéssel van tele, ami a csomósodások eltolódása arányváltozásai szerint viselkedik egyben valamiképpen, vagyis

anyagtermészetűen is de a mozgás által nyeri egyáltalán értelmét. Így képes alakzatként, érzékelhetőként, megnyilvánulóként működni.

Az ember sem kivétel.

Az ember egészen sajátos energiacsomag, miközben ember voltaképp nincs is, hiszen olyan mint az árhullám.

„Tokaj víz” nincs, csak ott elvonuló víz megnyilvánulási energiacsomag. Az ember olyan akár a dodó. Időleges, ha ennek a kényszerű rámutatásnak egyáltalán értelme van. Általánosként állandóbb érvényességű, mint egyediként. Érdekes kettősség viszont, hogy az érték-megnyilatkozás, mint lényeg-megnyilatkozás hullámtarójain az egyediség a döntő, egészen a nevesíthetőségig.

Mindenesetre egységesült, jól működővé összegződött, sokarcú, soklehetőségű energiaszerveződés.

Mint ilyen, kölcsönhatásra kényszerített.

Tereket hordoz, tércsomagokat, vagyis energia-csomagokat. Úgy is értelmezhetjük, hogy alacsonyabb rendű, kisebb hatóképességű és magasabb rendű-nagyobb hatóképességű energiaműködések egyazon folyamatszeletben, időlegesen sajátosan egységessé, mondhatni harmonikusan együttműködő konglomerátumú / mivelhogy szakadások lehetségesek a részek között/, anyagszerűen is megnyilatkozó létezési formája.

Mint ilyen, energiatömeg, amelynek saját, közös eredőként hatni képes iránya lehet és van. úgy fizikai mint metafizikai értelemben egyaránt.

Hallatlanul bonyolult, megfogalmazhatatlanul sokrétű az összefüggések rendje, éppen az egyszerre történések a folyamatos egyidejűségek megléte miatt. Elég talán csak önmagában a gondolkodásra utalnunk, mint egy eleve több síkon egyszerre zajló, megszakítatlan létezés-elemre. Az álomlátásra, mint a „normál” működés melletti, ráadásul belülről-kifelé vetítés csodájára is gondolhatunk mint példára.

Ez a rendkívül bonyolult rendszer, állandó kölcsönhatásban van a környezetével, amely önmaga is az állandó mozgás állapotában van, jellemzően rezgés, a hullámmozgás, hullámterjedés, energia kiterjedés

formájában.; - és folyamatos válaszadásra, vagy lekövetésre kényszeríti az előzőt. A résztvevők számáról, mennyiségéről ne is beszéljünk!!

Tehát tér az emberben, ember a térben, tér /terek/ a világmindenségben, állandó kölcsönhatást, állandó kölcsönviszonyulást jelent.

Tartózkodni, *létezni*, ha azt gondoljuk is, hogy vannak passzívabb részei, szakaszai is; --**állandó aktivitás**.

Úgymond halottnak lenni, *nem annyi, mint megsemmisülni!* Az anyagmegmaradás elvének igazsága /?/ szerint sem, és az energia-megmaradás

elvé /?/ szerint sem. A lényeg nyilván nem a korábbi létforma szó szerinti rekonstruálhatóságában rejlik. A létforma kifejezésben eleve benne rejlik a válasz, mármint hogy: **LÉT - FORMA** .

Márpedig; ha a *halottnak lenni is egyenlő /lehet / a létezéssel*, merthogy annak egy formája, - akkor nyilván ne keressük a szó szerinti biológiaiainak nevezettét.

*Halottnak lenni, ha a folyamatosság miatt egyáltalában van ilyen, - annyi, mint korlátozottan ugyan , de jelen lenni és **aktív**nak lenni !*

Az ember megnyilvánulás fizikai jellemzői érzékelhetőek, lekövethetőek, mérhetőek.

A metafizikai jellemzői kitapinthatóak, érzékelhetőek, és némely tekintetben ma már az előzőekhez hasonlóan szintén mérhetőek. Némely vonatkozásban áttételesen, - hazugságvizsgálat, EEG; ismereteim szerint egy tekintetben pedig közvetlenül, műszeresen is. Az aura, vagy vitális energia kimutathatóságára gondolok. Tudomásom szerint Egely György a készülék megalkotója. A hihetetlenség szintjét súrolóan, de tárgyyszerű, pontos, tudományos ismertetését kaphatjuk a megmagyarázhatatlan jelenségeknek, Dús Magdolna és Egely György a „Titokzatos erők tudománya?” című művében. Pusztán csak jellemzésképpen: foglalkozik az "out of body experience", a testen kívüli élmény döbbenetes jelenségével, amit nem kizárt, hogy magam is átéltem egyszer.

Az ember ezek szerint egy olyan energia-együttes, amelyik elsődlegesen-fizikailag, és másodlagosan anyag-felettien /vagy anyag-mellettien/ működő, megnyilvánuló meghatározottság illetve teljesülő-, vagy teljesítőképeség.

Nézzük a teret !

A tér vajon egyenlő e a pusztán a meghatározhatóval, a meghatározottal, a megfoghatóval, a bekeríthetővel avagy bekerítettel ? Ha valóban energiaműködés /is/, mondhatjuk energiával telítettnek is, energialehetőségnek is, de hatóképesség potenciálnak ugyanúgy. Érthetjük úgy hogy ez a „természetinek” nevezett artikulálatlan, szabadon áramló valami ha a legáltalánosabban és minden spekulatív megfontolástól mentesen szemléljük és csak *levegőnek tituláljuk is* akkor is, – máris anyag; szemben azzal a költői, megfoghatatlan, testetlen, elvi, szférikus /filozófiai értelemben vett/ valamivel, ami az építészet lényegi és tőle elszakíthatatlan sajátja. Szándékosan kerültem az egyébként a bennem is elsőrendű - kiinduló anyaga, célja, eszköze meghatározást.

Mindenesetre anyag is, mert vákuum alkotja /amely - legalábbis anyagszerű viselkedésre képes/, és molekulák, részecskék, antirészecskék neutrínók, gravitációs és mágneses erők, fényhullámok, fotonok és leírhatatlan mi minden száguldoznak benne.

Egyrésztől.

Másrészt *tudati és szellemi, emberi és emberen kívüli anyag-fölöttiségek, hasonlóképpen leírhatatlan, vagy legalábbis pontosan számba vehetetlen belevetítettsége és visszavetítettsége* tölti meg, legyen az a teljesség bármely parányi, vagy bármely hatalmas meghatározottsága.

Itt a „tér”, és ott az „ember”. Az egyik is egy rendszer és a másik is. Egyik sem pusztán halmaz és a másik sem. Jóllehet így is értelmezhetőek. Mind a kettő aktív, működő rendszer. *Mind a kettő ráadásul környezete a másiknak.* Az ember jelenlét tereket és galaxisokat hordoz, azokból épül fel, és tereket,

galaxisokat hordozó, azokból építkező térben, terekben jelenel, míg ráadásul ezeket a tereket ismét más terek nyelik magukba és azokat ismét mások és így tovább! A mozgás, áramlás tartja a működés állapotában az egészet. Az aktivitással telített alrendszerekből felépült „teljesség rendszer”. Óhatatlanul, kényszerűen és kikerülhetetlenül kölcsönhatásba kerül önnön építőelemeivel, minden vonatkozásban.

Valóban ennyire bonyolult lenne ez az egész? Voltaképp még bonyolultabb is.

Rövidebben és lényegre törőbben fogalmazva:

A teljesség - mondjuk döntően meghatározó, kifejezhetetlenül terjedelmesebb hányada az objektív öntehetelenség törvénye által teljesülőképessé, /vagy vezérelt/, a másik kifejezhetetlenül csekélyebb hányada ezzel szemben az önvezérlő-lehetségesség módjának a letéteményese, és mint ilyen, a különböző bonyolultságú változatainak a sokféleségét mutatja az élőlények csoportjának különös összességeként.

Ezen a csoporton belül, a legkülönösebbnek az mondható, amely a „mi” figyelmünket különösen erősen leköti, mégpedig az, amely az önellenőrzött szubjektumként nevesíthetővel kapcsolt, önvezérlő-lehetségességet mutatja és Ő lenne az **ember**.

A legösszetettebbnek gondolható viszony-lehetőségeket rejtően képzelhető el ez a legkülönösebbnek mondottság helytállóan.

Nem zárható ki, ugyanis milyen alapon lenne kizárható, hogy ennek a sokadszori nekifutásra sem kimerítően megfejtett teljességnek – nem csak magamat értem most ezalatt és ennek a kis szösszenetnek a kereteit, hanem rendkívül szerénytelenül az egész emberiséget –,

az ÖSSZES résztvevője kapcsolatban áll az ÖSSZES többi résztvevővel.

Egy, remélem megbocsátható tréfa jegyében, talán megjegyezhetem, hogy ez nyilván nem azt jelenti, hogy amennyiben egy fotonocska innen Naprendszer-felsőtől hárommilliárd-huszonhatezer-négyszáztizenkét fényévnire belesik véletlenül egy fekete-lyukba, és ráadásul egy ideig ott is marad, akkor nekem itt a Kis Kukutyin utca négyszáztizenkettőben holnaputánól súlyos influenzával kell szembenéznem .

Az a hasonlóképpen a közvetlen befoghatóság keretein kívül eső de földi léptékkal mérten már el nem hanyagolható történés viszont, amely a láthatatlanság tartományában történt egyensúly-bomlást, nevezetesen egy ellenőrizetlenül megindult maghasadást és annak a következményeit jelentette térben és időben; már a szomorú beláthatóság tartományába helyezi ezt az állítást.

A legkülönösebb kettős-viszonyt az a kölcsönhatás hozza létre, amelybe – úgy tűnik – a teljesség középarányosának mondott ember kerül, a mondjuk így közvetlen földi környezetével ; egyszerűen azért, mert nem kerülheti el ezt a találkozást, *mint ahogyan nem kerülheti el a találkozást a „környezetével” az Önmagaságának a szintjén sem, mivelhogy azzal is a folyamatos összekapcsoltság állapotában létezik.*

A földi lépték alatt sem a sztratoszféra, de még csak nem is a bioszféra kitöltöttségét gondolom példának tekinteni, hanem a hétköznapiak mondhatót, a köznyelvien általánosnak tarthatót, kerülni akarván azért a parttalan csapongást a lehetőségesség-, és a hatóképesség kiterjesztések csaknem végtelen lehetőségei között.

Términőségek – ember és építészet

A teret, önmagát tekintve, az anyagtermészetű energiaműködések kölcsönhatásaként az emberileg érzékelhető tartományban is megnyilvánuló változások egyikeként tarthatjuk számon. Nézzünk ki az ablakon! Ha csak egy árva fűszál is van a torzs közt kelőben..., de félretéve a kifacsart vessort, ha csak egy fűcsomó is van a látóterünkben, vagy egy leveleit hullató

facsemete, normál, nem tudományos, csak elmélázó figyelemmel odatekintve megpróbálhatjuk megbecsülni az elemek számát. Fűszálakra és levelekre gondolok.

Meg fogunk lepődni! Ami a lényeg lehetne ezek után, hogy az elemek elhelyezkedésén, téri helyzetén és az általuk meghatározott, máskülönben állandóan változó – zárt, részben zárt és nyitott – tériségek sajátosságain kísérreljünk meg morfondírozni. Fölösleges még csak bele is gondolni; egy ilyen kísérlet a nagy elemszám és a jelenség bonyolultsága miatt, eleve sikertelenségre van ítéelve! Egy erdőről már természetesen ne is beszéljünk!

Ez a "kapott", a természeti, a tagolatlan és a bonyolultsága miatt csak felszínesen leképezhető ugyanakkor belső logikáját tekintve rendkívüli összetettséget és a látszón túl is hallatlan okszerűséget mutató rend a **befogadás** természetűséget képviseli elsősorban, bár korántsem olyan szelíd belenyugvással, ahogyan most röviden érinteni próbáltam.

Az már egyszerűen elképesztő, hogy az emberi agy ezt az elképzelhetetlenül bonyolult téri összefüggés-rendet kezelni tudja, és mégpedig milyen szinten...!

Erről a terjedelmesebb hányadról gondolható a korlátozottabb mobilitás, valamint a kölcsönhatások és az önszabályozás vonatkozásában az *anyagi* és *anyagi* egymásra hatásának és egymásba kapaszkodásának az elsődlegessége, legalábbis az emberileg közvetlennek mondható befogadás fizikai tartományában.

Más természetű a „**befogadottak**” azért nem sokkal csekélyebb csoportja. Lényegében, a jelen gondolatmenet szerint őket elsősorban *helyhordozó-helybetöltő, helyelhagyó és helyformáló* képességűnek gondolom az *önvezérlő-képesség birtokában és annak különböző szintű* érvényesítése okán, módján.

Az **embert** tarthatjuk egyedül és igazán helyteremtőnek, a befogadó tér-lehetségességhez fűződő sajátos belefeledkezetttségének az alapján. Ennek a belefeledkezésnek a sokrétegűsége, a csupán „elfogadás” szinttől, a „nem pusztá-elfogadás beavatkozás” soron a „valóságos valóság-teremtésen” át, a célzottan téri öntörvényűségeket kereső mozzanatokon

keresztül egészen a szinte „önmagaságáért-valóságig” és a „teljesség-megértés leképezni-akarásáig” terjedően húzódik. Ez az a bámulatra méltóan bensőséges viszony, amelynek a mélyén mindent áthatóan ott munkál a mindennek értelmet adó, egyben gerincet képező racionalitás hűvös tárgyilagossága, ami akár a saját ellentétébe forduló fűtöttséggel párosodottan képes lényegiséggel megtölteni és áthatni a vele bármiféle módon vagy bármiféle szinten kapcsolódni képes élő vagy élettelen, időtelit és időtlenit, ... és ezáltal születik meg az **ÉPÍTÉSZET**.

Maga az építés, a teljességbe hatolóan, mind anyagi, mind szellemi vonatkozásban a legközösségibb, legösszetettebb, **akarát- és hatóképesség összegzés**. Célja és végeredménye a tapinthatóban és az anyag felettiben egyaránt és ugyanúgy „gyökerezik” és lényegét tekintve kapocs a kettő között. Mondhatnánk talán úgy is, hogy ez a sommásan kitüntetett-rögzítettségnek tartott és mondott „sűrítettség”, az „alulról” és a „felülről” egymás felé áradó **energiák összekapcsolásában** tartható a legsajátszerűbbnek, és mint ilyen, az összegyűjtés és együtt-tartva működtetés a leglényegibbnek mutatózó jellemzője. Kicsit „köznyelv-szerűen” szólva: **az épület a teljesség edénye**. Igaznak látszik ez a kunyhótól a sztúpáig. Innen a végiggondolható utak ezrei kezdenek szétágazni.

Ha tehát valóban energiaműködés valósul meg a térben, és amint bizonyítottnak vehetően valóban az történik, akkor az benne-foglaltan egy időlegesen állandósult tér-és energia állapotot feltételez, amit röviden nevezhetünk „rögzítettségnek” is.

A művileg létrehozott, tartósan is egyfajta rendezett állapotot mutató és az alapvetőnek gondolható téri lényegiség meghatározó kölcsönviszonyait az időbeliséghez és a teljességhez kapcsoltan is jellemzően felmutatni, vagy magába rejtetten megőrizni képes, sajátosan a rögzítettséghez kapcsolott és az emberrel összefüggésben megjelenő **anyagi-szellemi összerendezettség**et gondolhatjuk **épületnek**.

Érdekes lenne ha meghatározottak lennének azok az ismérvek amelyek teljesülése mentén a változások mikéntje és mértéke rendezetten

leírhatóvá válna, és ilyen módon is bepillantathatnánk a valóság ezen szeletébe. /Létezik, illetve léteznek ilyen műszaki, gazdasági, jogi, stb. kategória-gyűjtemények, ezek azonban értelemszerűen operatív és nem gondolati célokat szolgálnak. Figyelmünket azonban ez esetben elsősorban a tudati, a létrehozó, majd a befogadó mozzanatra összpontosíthatjuk.

Bármiféle, a „rögzítettségben” történő változások során tér-, illetve ugyanakkor energia-módosulások zajlanak.

Ezek a módosulások az egyébként nyugalomban lévő és a mozdulatlanság állapotát mutató felszíni jelenség mögött, mellett folyamatosan jelen vannak. Ilyenek a levegő páratartalom és a fényviszonyok változásai, az anyagok belsejében végbemenő vegyi folyamatok jelenléte stb. Mindezek mellett tehát valóban energiaműködés valósul meg a térben és amint bizonyítottnak vehetően valóban az történik, akkor az bennefoglaltan egy időlegesen állandósult tér-, és energia állapotot feltételez, amit ezért nevezhetünk „rögzítettségnek” is.

Figyelmünket általánosan és elsőrendűen az **„ember a térben”** képletére hegyezzük ki ! Ez természetes! Ennek az alapvető viszonynak a sajátos és izgalmas megjelenítése volt az a Tinguely mobil szobrász által alkotott térinstalláció, amely a kiállítási-térben sétálók mozgását izgatottan zizegni kezdő fémtáblákkal érzékelte és érzékeltette.

Építészet lehet-e tehát az, ami nem anyagi?

Ha valóban energiaműködés, akkor tér-e az anyagtermészetű energiacsomagok kölcsönhatásaként emberileg is érzékelhetővé váló változási jelenség, a ceruzanyom, önmagában? Mivel rögzítettség, és energiaburok veszi körül, – tér. Amennyiben kitüntetett célzatú, abban az esetben különösen annak tarthatjuk. Írhatnék kocsinyomot is, bár arról könnyebben belátható, hogy az. Gondolhatunk valamely sík felületre elhelyezett papírlapra .

A kijelölés ereje okán a vonal is, és a felület is tér. Építészeti térnek vélem mindkettőt, aminthogy a síkon feszesen, önmagában álló rúdnak is önálló, sajátjaként fogant építészeti tere van, amely tőle elszakíthatatlan.

Képzeljük el az előbbiek hiányát! Tagadhatatlanul nem ugyanaz ; - nem a puszta jelenség, hanem a jelenség minőségének a szintjén, hiszen az energiaműködésben állnak be ilyenkor változások. Ha ilyen módon tekintem, **az építészet a helybenmaradni és összegyűjteni képes energiapont kijelölésének aktusa, az építés maga a teljességbe ágyazás rítusa, léte pedig a kitörölhetetlenséggel páros energia-akkumulálás és szétsugárzás misztériuma.** A közösségi téri emlékezet a tárgyyszerűen pontos megnevezettséget mellőzve akár, de erre támaszkodik. A személyesség okán pedig hadd jegyezzem meg, hogy számomra, a Széna tér oldalában még mindig ott „van”, avagy „benne” van a Margit körüti gyűjtőfogház, és a Bem téren, a volt Radetzky lovassági laktanyában pedig hasonlóképpen benne áll a szekércsörgéssel és tyúk-kodácsolással neszező beszálló vendégfogadó a Két nyúlhoz. **Egyéb rétegeket érinthetnénk talán, egészen a földben rejtőzködő terekig, amelyek részben tudattalanul ugyan, de a bennünk hordozott személyes térszemléletünk és az együttesen őrzött térkincsünk részei.**

/Az előbbiek mellett izgalmas lenne egyszer áttekinteni azokat a sajátos, ugyanakkor hagyományosan „nem – építészeti”-nek tartott términőségeket is, a hozzájuk rendeltlen megjelenő humán viszonyulás-sorral kapcsolatban; amelyek az emberhez mint nem pusztán természeti lényhez hanem az általa teremtett művi világhoz és az abban zajló létezéshez, illetve az ember által szerkesztett segédeszközök segítségével megvalósuló mozgásokhoz, avagy rendkívüli téri pozíciókhoz kapcsolódnak.

A példa kedvéért: lézer a füstön mint a napfény a ködön, felhőkarcoló tetején állni, vonattal haladva hídon át, acéltartók között rohanó dugattyú részeként, miközben nyugalomban ülünk a fülkében, lebegő ködpárnába autóval beleszáguldani, űrkutató eszközzel tekinteni a Földre... stb.

...és ismét Boullé

Visszatérve most már az óhatatlanul is óriási kanyarokat leírt gondolatmenetünkhöz, tekintsünk rá ismét a *megmagyarázhatatlanul nagyvonalú **Newton emlékmű*** tervre, **Louis Boullée** mester rajzára.

Gondolom szükségtelen a védelmére kelni -miszerint ez nem valamiféle megalománia !

Bizonyítottnak vehetjük, - legalábbis az eddigi gondolatvezetés szerint, - hogy a papírlap = tér, energia, ceruzavonal = tér, energia, rajz = tér, energia.

Az építészeti terv tehát szintén egyenlő térrel és energiával és mint ilyen, az anyagi és az anyag-fölötti összekapcsolódásának a többrétegűségét, az elsődleges, ugyanakkor már visszafejthető meghatározottság rögzítettségi szintjén képviseli. Meghökkenítő módon, Boullée meg nem épült Newton emlékművének a terve abban a formában is hatékonyan megmutatkozni képes téri-rezgéslényegiség, hogy a működésnek azt az egyébként valóban, mondhatni alapvető sajátosságát nélkülözi, miszerint nem kapcsolódott össze azzal az anyagtermészetű energia-lényegiséggel, aminek a folyamán a gondolati rögzítettség a /mondjuk/ több-millió tonna kő-lényegiséggel kölcsönhatásba került volna .

Mindezek ellenére csaknem ugyanolyan **rendkívüli erővel sugárzó jelenvalóság, és mint ilyen, több " idősíkra " ható TÉR - ENERGIA**, mintha mindez megtörtént volna.

Az idősíkok tekintetében szinte elég, ha csak az általános, hétköznapi időképzetünk korlátain belül maradván kísérreljük meg feltételezni a messzirehatás beláthatatlanságát.

Azt a zárt, megbonthatatlan rendszert feltételezve, amelyet **teljességnek** mondhatunk, és amelyből ha nincs is kilépés ugyan, de **idődimenziója a végtelenségek önmagukba forduló egymásba-foglaltságaként** fogható fel, amelynek a talán lehetséges, de legalább is nem elképzelhetetlen gondolati összefüggéseit kísértem meg bejárni; már összetettebben vetődik fel az időbeliség kérdése.

Állíthatjuk-e tehát, - akár a medence hasonlatra és az „energiapont” kitörölhetetlenségére gondolva, - hogy minden, a folyamatos jelenlések síkján a maga teljességében meg nem mutatkozó anyag-fölöttiség oly mértékben korlátozott a megmutatkozhatóságban, hogy azt mind a megnyilatkozásában, mind a kölcsönviszonyulások tekintetében, az emberi befogadhatósághoz, illetve annak a korlátozottságához kötöttnek kellene elfogadnunk?

Igaz-e tehát hogy ez az egyelőre csak rajzban anyagiasuló tér-energia minőség az **idő-irányultság** mentén, és pusztán az **ez-előtti** tartományból az érzékelhetőség szintjén „tartózkodó” **mindenkori jelenig** hatóan fejti ki a hatását, **vagy fordítva**, vagy is-is? ... Igen, de meddig? ... Mi a mérték?

Ez az irányultság az, ami vitathatónak tűnően és csak az emberi viszonylagossághoz kötöten gondolható az „úgymond” jelenséggel összekapcsolhatónak és igazolhatónak... Ha most Kisfaludy Györgyre gondolok, aki azt írja egy helyütt- „*mi történt holnapután?*”; ez esetben is feltehető a kérdés:

Megfordítható-e ez az irányultság és egyáltalán meg kell-e fordítani? Az idő feltételezett egylényegűségének az okán, amint azt lehetségesként merészelttem feltételezni, - *legalábbis egyenrangúnak vehető az a feltételezés*, amely szerint maga az a tér-idő-energia-összerendezettség, amelyet az anyagi szintjén a rajz mint jelenség, egy sajátos benne-foglaltságként élénk tár, az NEM A MÚLTBAN, hanem a JÖVŐBEN LÉTEZETT, és onnan a múltnak értelmezett időrétegre **HATOTT VISSZA, AVAGY ELŐRE**, ha úgy tetszik !

Összegzés és önvallomás

Ennek a tanulmánynak úgy láttam neki, hogy megkísérlem a tanultakat ,az olvasottakat, a megélt, végigharcolt tervezési munkák tanulságait, a grafikai - és plasztikai munkáimban rögzített felismeréseket, valamint a pontosan húsz éve folytatott tervező-tanári tapasztalataimat összegyűjteni és

fogalmilag is tisztázottan formába önteni. Reméltem, hogy sikerül egy összegzés-féle eredményre jutnom.

Felvázolhatónak tűnt, az általam ismertekhez képest egy markánsabban a tér-lényegiségre koncentráló gondolkodási-, vagy világ-megközelítési útnak a lehetősége. A **tér**, avagy csinált műszóval – **tériség**, bármiféle megnyilvánulásához kapcsolódóan a legizgalmasabbnak és legredőzöttebbnek tartott **emberinek** a viszonyulási és kapcsolódási pontjait szándékoztam elsősorban megragadni. Nem állíthatom, hogy elégedett lehetek, de egy /legalábbis a magam számára/ meglepő felfedezést azért tettem: „**MINDEN TÉRBŐL VAN**”. Ha úgy tetszik az anyag is, de még az idő is. A teljesség is pusztán csak tér, a legapróbb részletétől a legnagyobbakig. Ha mindez nem is igaz netán, a bejárt **ÚT**, az igaz.

Ez nem ment, nem is mehetett másként, mint kérdőjel-karók folyamatos leütögetésével. Így haladtam egyre beljebb és beljebb önmagamba; a kérdések éppen csak látótávolságra lévő szakaszait hagyva magam mögött. A kiindulás magabiztosságának idilli zöld ligete már rég elveszett a horizont alatt. Errefelé egyre messzebbre látni, élesebb a fény és a levegő, és egyre szabadabban lehet beleveszni a nagy végtelenbe. Olyan, eddig jobbra csak messziről csodált sztélék mutatnak utat, mint Schopenhauer és Heidegger igazságai, vagy Hajnóczy professzor úr Vallum és intervallum című könyve a tér tudományos megragadhatóságáról.

Az Egyetemen a Budavári Mária Magdolna toronnyal kapcsolatos tervezési feladat vezetése során került aztán különösen előtérbe a „**van**” és a „**nincs**” problematikája; a „**statikus**” térképzet és a **valóság dinamikus folyamatossága közötti viszony sajátos volta**.

A téri minőség, az építészeti „van”, alapvetően a „nincs”-ből képezetten, kitapintható gazdagságként jelen lehet akkor is, amikor az anyagi rögzítettség a maga „egyarcúságával” nincs is ott „valójában”.

Ami a dolgozatból kimaradt

A téridő szüli-teremti a világot.

A tér a mindenség kulcsa **tér minden** az anyag is.

Tér maga az idő is.

Az építész áll a legközvetlenebbül kapcsolatban a mindenség kulcsával.

A forma a „körülölelő” tér.

A tér „belülről” és „kívülről” áramlik egymás felé.

A „belülről” kifelé sugárzó, akaratlagos meghatározottságokkal rendelkező „térenergia” és az őt körülvevő „természetes téri energia” összemetsződésének „tartós”, vagy másképpen időlegesen állandósult jelenléte a forma, így például az építészeti forma.

Az építészet, jellemzően és kinyilvánítottan a tér megfogalmazására irányul, ugyanakkor a végeredmény tekintetében jól elkülöníthetően felismerhetők a tér-, illetve a formaindítatású alapszándékok.

A személyes belső „térerő” kisugárzása az aura.

Az ember személyes „tere”, térfoglalása nem ér véget az „anyagi” határfelületén.

A mesterségesen kijelölt-épített tereink hasonlóképpen nem az anyagi mezsgyéjén zárulnak.

A térszemléletünk valószínűleg egy sajátos „térkincs”.

Az építész egy sajátos-emelkedetten összpontosított figyelmű és ugyanakkor roppant mélyre hatolni képes „tériség-családtag”.

Az építész mindenhez téri minőséget kapcsol. Mindahhoz, amit tapasztal, amit lát, amit érez, és amit gondol.

A magunkban hordozott térszemléletek különbözősége /Óceánia, maya-kultúra, Európa, stb. /

Zárszó gyanánt

Mit is jelent nekem tulajdonképpen Boullée Newton-emlékmű terve? Egyrészt van a fizikai tér és idő, amely fogalmakat a tudomány újra és újra megostromolja, hogy egyre mélyebbre hatolhasson értelmükbe.

Másrészt minden ember érzékeiben ott rejtőzik valamilyen tér és valamilyen idő mint érzet. Ez nem független a megfelelő fizikai fogalmak világától, hiszen a tudósok, akik e fizikai fogalmakat megalkotják és egyre tökéletesítik-gazdagítják, maguk is az érzékeikből indulnak ki, hogy egy hosszú logikai út végén oda jussanak vissza.

De aki nem tudományosan közelíti meg mindezt, hanem csaknem kizárólag **az érzékeire hagyatkozik**, egy más világba, **a legsajátabb tér- és idővilágba kerül**. És ez a világ az egyén számára már-már létezik: helyenként álomszerű vagy teljesen az is. *Ez a művészetek terrénuma*. Bulgakov Mester és Margeritájában látszólag minden rendben van, mégis idők és terek váltakoznak, csúsznak össze. Weöres Sándor szó-kép varázslatai, Gulácsy Lajos vagy Csontváry víziói csak látszólag kötődnek valós helyszínekhez. Chagall a gyermekkor visszahozhatatlan boldogságát, letűnt idejét és a messzeségbe, álomba vesző tereit idézi meg. Szindbád is az idők tengerében és egy talán sosemvolt-térben hajózik kalandról-kalandra. Olyan világ ez, amelyben összekeveredik álom és valóság – de hát életünk anyaga ebből van gyúrva. Calderón ki is mondja: *La vida es sueño* (Az élet álom).

Végezetül, játsszunk el a gondolattal! Formáljunk kelyhet az ujjainkból és tartsuk a fény felé! Bármilyen figyelmesen nézzük is, a körvonalak határozottsága egy idő után finoman feloldódik. Ennek nem csupán a káprázat és a szemünk az oka. Észlelés-segédeszközökkel közelebb mehetnénk, hogy biztosabbak lehessünk a dolgunkban, de minél inkább közelebb mennénk annál inkább elbizonytalanodnánk. Ezt az élményt csak tetézhethetné az, ha magába az anyagba is behatolnánk. Újabb és újabb világok nyílnának meg előttünk. Legyünk óvatosak és húzódjunk vissza a felszín közelébe! Elég lesz mindössze azon eltöprengenünk, hogy

hol van az a bizonyos utolsó elektronpálya;

/és vajon hol találkozik az utolsó agyhullám-pályával/?

Irodalomjegyzék :

- A. Dürer : A festészetről és a szépségről / Művészet és elmélet sorozat / (fordította: Harmathné Szilágyi Anna) Corvina Kiadó Budapest, 1982
- Arisztotelész : Politika (fordította: Szabó Miklós) Gondolat Könyvkiadó Budapest, 1969
- A szépség szíve : / Régi kínai esztétikai írások / (válogatta és fordította : Tőkei Ferenc) Európa Könyvkiadó Budapest, 1984
- Cs. Dobrovits Dorottya : Építkezés a 18. Századi Magyarországon / Az uradalmak építésze / Akadémiai Kiadó Budapest, 1983
- D. Hibert-Stefan Cohn-Vossen : Szemléletes geometria / Copyright für beide Titel -1.Ausgabe Berlin 1932/ (fordította : Strommer Gyula) Gondolat Kiadó Budapest , 1982
- Diószegi György : A bölcsélet eredete / Gondolat zsebkönyvek / Gondolat Kiadó Budapest,1979
- Donald H. Menzel : Csillagászat (fordította : Szécsényi -Nagy Gábor) Gondolat Kiadó Budapest, 1980
- Dús Magdolna , Egely György : Titokzatos erők tudománya ? / Avagy magánvélemény a parajelenségekről / Háttér Lap-és Könyvkiadó Budapest, 1990
- Edward T. Hall : Rejtett dimenziók (fordította : Falvay Mihály) Gondolat Kiadó Budapest,1980
- É.-L. Boullée : Az építészet poézise / Művészet és elmélet sorozat / (fordította : B Szűcs Margit) Corvina Kiadó Budapest, 1985
- Euklidész : Elemek / A mű eredeti címe :Στοιχεια / (fordította és jegyzetekkel ellátta : Mayer Gyula) Gondolat Kiadó Budapest, 1983
- Hajnóczi J. Gyula : Vallum és intervallum

/ Az építészeti tér analitikus elmélete /
Akadémiai Kiadó Budapest, 1992

- Prof. Heinz haber : A csillagok
(fordította : Sturmán Ágnes)
Tesloff és Babilon Kiadó Budapest, 1990
- Japán haiku versnapár : Matsuo Basho, Yosa Buson, Kobayashi Issa versei,
Ando Hiroshige színes fametszeteivel
(fordította : Tandori Dezső ,
válogatta, japán eredetiből magyar prózára
fordította és az utószót írta :
Halla István)
Európa Könyvkiadó - Magyar Helikon.
Békéscsaba 1981
- Josef Klepesta - Antonín Růžek : Csillagképek atlasza
(fordította : Balázs Lajos)
Gondolat Kiadó Budapest, 1978
- John D. Barrow : A Művészi világegyetem
(fordította : Béresi Csilla, dr. Both Előd
és dr. Abonyi Iván)
Vince Kiadó Kft. Budapest, 2000
- Kisfaludy György : A teremtés üzenete
" / kis útikalauz a mindenséghez / "
Kisfaludy György magánkiadás
Aquapol Kft. Kiadó Budapest, 1991
- Kiss Miklós : Új természetfilozófia -
Általános lét-és rendszerelmélet
Kiss Miklós magánkiadás
Open Art Nyomda 2001
- Magyar művelődéstörténet : (szerkesztette : Kósa László)
Osiris Kiadó Budapest, 1998
- Marcus Aurelius : Elmélkedések
Gondolat Kiadó Budapest, 1982
- Martin Heidegger : Lét és idő
/ A fordítás alapjául szolgáló mű
Martin Heidegger: Sein und Zeit
15. Auflage 1979 /
(fordította : Vajda Mihály, Angyalosi Gergely,
Bacsó Béla , Kardos István
és Orosz István)
Gondolat Kiadó Budapest, 1989
- Mircea Eliade : A szent és a profán / A vallási lényegről /

(fordította : Berényi Gábor)
Mérleg zsebkönyvek
Európa Könyvkiadó Budapest, 1987

- Morus Tamás :
Utópia
(fordította : Kardos Tibor)
Európa Könyvkiadó Budapest, 1989
- Moser Miklós :
Körforgások a természetben és a társadalomban
/ Korunk világképének alapjai /
Kiadta a Környezetvédelmi és
Területfejlesztési Minisztérium
Budapest, 1997
- Platón :
Összes művei I-III
(a szöveget Falus Róbert gondozta)
Európa Könyvkiadó Budapest, 1984
- Rüdiger Safransky :
Schopenhauer - és a filozófia tomboló évei
(fordította : Györffy Miklós)
Európa Könyvkiadó Budapest, 1996
- Sain Márton :
Nincs királyi út / Matematika történet /
Gondolat Kiadó Budapest, 1986
- Simonyi Károly :
A fizika kultúrtörténete / a kezdetektől 1990-ig /
Akadémiai Kiadó Budapest, 1998
- Stephen W. Hawking:
Az idő rövid története
(fordította : Molnár István)
Maecenas Könyvkiadó -
Talentum Kft. Budapest, 2001
- Varga Csaba :
Jel, jel, jel - avagy az ABC 30 000 éves története
Fríg Könyvkiadó 2001
- Világatlasz :
Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1992